

Economisch-Statistische Berichten

Opmars der
communicatiemiddelen

★

H. Reinoud

De recente ontwikkeling van
elektronische administratiemachines

★

Mr. J. Wilkens

Aspecten van de hypotheekmarkt

★

Drs. W. Le Mair

De Euromarkt en de landbouw
De grondslagen van het landbouwhoofdstuk

★

C. Vermey

De wereldscheepsbouw in
het eerste halfjaar 1957

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2098

WOENSDAG 11 SEPTEMBER 1957

HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Anderhalve Eeuw

Levensverzekering



HOOFDKANTOOR
Heerengracht 475, Tel. 49100
AMSTERDAM-C.

HEAD OFFICE FOR CANADA
330 Bay Street
TORONTO 1

SEIZOENONDERNEMING IN

NORTH CAROLINA

U.S.A.

met Nederlander in leiding, is bereid op gunstige voorwaarden haar gebouw en personeel ter beschikking te stellen voor de fabricage of assemblage van daarvoor in aanmerking komend artikel. Vrije vloeroppervlakte 1580 m². Ruime aanvullende opslagruimte beschikbaar. Gunstige ligging met spoorwegaansluiting. Lage lonen.

Brieven onder no. W-227 aan Publ. „Koningshaven”,
Witte de Withstraat 86, Rotterdam.



R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam

verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het

kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij 'H.A.M. Roelants, Lange Haven' 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1. of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Opmars der communicatiemiddelen

Zij, die een voor de geruchten uit de omringende wereld ontoegankelijk bestaan wens te leiden, krijgen het geleidelijk aan moeilijker. De moderne communicatiemiddelen — pers, film, radio en televisie — dringen vrijwel overal ter wereld, ook in die landen, welke tot de achtergebleven gebieden worden gerekend, dieper door. Dit blijkt uit de meest recente uitgave van het Unesco-rapport „World Communications” ¹⁾, waarin voor de wereld als geheel — o.a. door middel van door de Nederlandse Stichting voor Statistiek vervaardigde fraaie beeldgrafieken — en voor rond 180 landen, koloniën, protectoraten en stad-staten afzonderlijk, gegevens worden verstrekt omtrent de bevolkingsomvang, het percentage volwassenen dat lezen noch schrijven kan, het aantal verschijnende dagbladen en periodieken, de krantenpapierproductie en het verbruik, het aantal radio- en televisiezend- en -ontvangers, de filmproductie en het aantal bioscopen.

De opmars der bovengenoemde communicatiemiddelen vindt niet langs een recht front plaats. Zijn in sommige landen de krant, de radio en soms zelfs de televisie al vrijwel algemeen geworden, in andere gebieden is de penetratie blijkens nevenstaande tabel, die een globale indicatie van de frontlijnen geeft, nog van zeer bescheiden omvang. Zo wordt de voortgang van het oudste der vier media, de pers, bemoeilijkt door het in grote delen der wereld heersende analfabetisme. Hoewel de radio en de televisie het vanwege hun auditief en visueel karakter in dezen wat gemakkelijker hebben, zijn de contrasten tussen de diverse landen nog zeer groot. Wat de televisie bijv. betreft, staan tegenover de Verenigde Staten, die, met een inwonertal van 7 pCt. der wereldbevolking, over ongeveer zevenmaal zoveel televisietoestellen beschikken als alle overige landen tezamen, hele werelddelen — Afrika, met uitzondering van Marokko, Oceanië en het zuidelijk deel van Azië — die nog geheel en

al van de lering en het vermaak die het jongste communicatiemiddel kan bieden, verstoken blijven.

Ook de verschillen tussen Nederland en de overzeese rijkdelen zijn groot. In Nederland circuleren 162 dagbladen met een gezamenlijke oplage van 2,7 à 3 mln. Daarnaast zijn er 339 weekbladen en 3.500 periodieken. Damesweekbladen blijken bijzonder in trek te zijn: twee ervan hebben een oplage boven 500.000 per week. Het aantal bezitters van een radiotoestel of een draadomroepaansluiting bedraagt ruim 2,4 mln. Suriname telt 2 dagbladen met

een totale oplage van 7.000 exemplaren, 5 weekbladen met een gezamenlijke oplage van 5.000 exemplaren en 8.000 radiotoestellen. Op Nieuw-Guinea ten slotte verschijnen dagelijks één krant in een oplage van 850 en twee weekbladen met eenzelfde aantal lezers. Een Maleis maandblad brengt het tot een oplage van 5.000. Een klein radiostation zendt gedurende ca. 23½ uur per week uit; zijn aantal radiobezitters is bij de Unesco niet bekend.

Het doel van publicaties als de onderhavige is o.a. de

aandacht te vestigen op die delen der wereld waar de bevolking, door het gebrek aan communicatiemiddelen, niet in de gelegenheid is volledig op de hoogte te zijn van hetgeen rondom geschiedt. Sedert de verschijning van de eerste uitgave van „World Communications” waarin tot actie werd aangespoord, zijn er vorderingen gemaakt, vorderingen die echter, vergeleken met hetgeen nodig wordt geacht, van bescheiden omvang zijn. Nog velen immers zijn niet in de gelegenheid hun „right to information” te realiseren. Of de realisering van dit recht op mede-weten, waartoe deze publicatie beoogt aan te sporen, in ieder opzicht als een voorrecht mag worden beschouwd, zal door menigeen, die heeft ervaren, dat kennisneming van het wereldgebeuren vaak een stokkende adem impliceert, worden betwijfeld.

¹⁾ „World Communications; press, radio, film, television”. Parijs 1956, 262 blz., f. 22.

Werelddelen en landen	Analfabeten (in pCt. der volw. bevolking)	Radio- toestellen	Oplage van dagbladen	Televisie- toestellen
Noord- en Midden-Amerika	9—14	56	26	16
Verenigde Staten	2—3	80	34	22
Mexico	40—45	5	5	0,4
Zuid-Amerika	40—45	6	9	0,2
Argentinië	10—15	16	10	0,3
Suriname	25—30	4	3	—
Europa	8—12	19	25	1,1
Griekenland	25—30	5	7	—
Nederland	1—2	23	26	0,1
Ver. Koninkrijk	1—2	27	61	8
Sowjet-Unie	7—10	10	14	0,3
Afrika	80—85	1	1	0,0
Egypte	75—80	2	2	—
Unie van Z.-Afrika	55—60	5	6	—
Azië	60—65	2	4	0,0
Japan	2—3	13	40	0,0
India	80—85	0,2	0,7	—
Oceanië	0—10	22	31	—
Australië	1—2	23	41	—
Wereld	45—50	9	9	1,6

a) De gegevens der werelddelen zijn verkregen door optelling van die der afzonderlijke landen. Met name doordat deze laatste niet altijd op dezelfde jaren betrekking hebben, geeft de tabel niet meer dan een indruk van de orde van grootte van het aantal communicatiemiddelen. Vooral de gegevens betreffende de televisie dienen i.v.m. de snelle ontwikkeling van dit medium — voor Nederland vermeldt de publicatie voor 1954 15.000 toestellen; per 1 juni 1956 waren er reeds ca. 60.000 geregistreerd — voorzichtig te worden gehanteerd.

INHOUD

Opmars der communicatiemiddelen	Blz. 727	De Euromarkt en de landbouw; de grondslagen van het landbouwhoofdstuk, door Drs. W. Le Mair	Blz. 735
De recente ontwikkeling van elektronische administratiemachines, door H. Reinoud	728	De wereldscheepsbouw in het eerste halfjaar 1957, door C. Vermey	739
Aspecten van de hypotheekmarkt, door Mr. J. Wilkens	732	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans	741
		Recente publicaties	742

Schrijver geeft een overzicht van zijn indrukken t.a.v. de voortschrijdende ontwikkeling op het gebied van de produktie en toepassing van elektronische administratiemachines, opgedaan tijdens een recent verblijf in de Verenigde Staten. Het aantal in gebruik zijnde machines neemt snel toe en de nieuw ontwikkelde methodiek van het „lezen” van met magnetische inkt gedrukte cijfers is van grote betekenis. Volgens schrijver schijnt er een strijd op komst tussen administratiemachines voor veelsoortige en die voor speciale doeleinden. Tevens is een streven waarneembaar om adequate apparatuur voor middelgrote bedrijven te ontwikkelen. Lag tot voor kort de problematiek vóór alles bij de technische ontwikkeling, thans komt daarnaast vooral de kunde van bedrijfseconomisch geschoolde administratiedeskundigen op de voorgrond. Schrijver geeft een overzicht van de technische ontwikkelingen, de toepassingen en de prijzen, en van de ontwikkeling in Europa.

De recente ontwikkeling van elektronische administratiemachines

In „E.-S.B.” van 7 maart 1956 schreef ik een en ander over de produktie en toepassing van elektronische administratiemachines naar aanleiding van een studiereis in de Verenigde Staten, welke verband hield met plannen tot automatisering van belangrijke onderdelen van het Staatsbedrijf der P.T.T. Een recent verblijf ¹⁾ in de Verenigde Staten ter verdere oriëntering maakte het mogelijk de voortgeschreden en voortschrijdende ontwikkeling op dit gebied en verschillende daarmee samenhangende vraagstukken waar te nemen en te beoordelen.

De voornaamste nieuwe indrukken zijn de volgende:

1. In snel tempo werden op grote schaal elektronische administratiemachines — om de gedachte te bepalen: kosten per stuk \$ 1,2 à \$ 1,5 mln. — door bedrijven van verschillende aard in gebruik genomen. Minstens honderd van deze machines zijn thans in gebruik; hun aantal neemt momenteel met één à twee per week toe.

2. Zowel voor de banken als voor de fabrikanten blijkt de door het Stanford Research Institute te San José (Cal.) ontwikkelde methodiek van het „lezen” van met magnetische inkt gedrukte cijfers en de daarmee verband houdende aanbevelingen van de American Banker's Association van grote betekenis.

3. Er lijkt een strijd op komst tussen administratiemachines voor veelsoortige doeleinden — de multi purpose machines — en die voor speciale doeleinden — de special purpose machines —, aangezien de laatste in de daarvoor in aanmerking komende gevallen waarschijnlijk goedkoper zullen blijken te zijn.

4. De huidige apparatuur is vooral bestemd voor het grootbedrijf. Er is evenwel een streven waarneembaar om adequate apparatuur voor middelgrote bedrijven te ontwikkelen.

5. Lag tot voor kort voor alles de problematiek op de technische ontwikkeling, thans, nu de periode van de toepassing is begonnen, komt daarnaast vooral de kunde van bedrijfseconomisch geschoolde administratiedeskundigen (system experts) en programmeurs op de voorgrond, omdat de „economie” van het gebruik van de nieuwe

apparatuur in hoge mate van hun vindrijkheid en kennis afhangt.

Hieronder volgen enkele mededelingen over de technische ontwikkelingen, de toepassingen, de prijzen, benevens een korte beschouwing over de ontwikkeling in Europa in vergelijking met die in de Verenigde Staten.

De technische ontwikkeling.

Om misverstand te voorkomen zij ter inleiding opgemerkt, dat onderstaande beschouwing betrekking heeft op administratie-apparatuur, die omvangrijke administratieve deelprocessen elektronisch en grotendeels geïntegreerd verricht (integrated electronic data processing). Boekhoudmachines, kasregisters, e.d., welke als een soort bijproduct de administratieve gegevens ook in de vorm van een band vastleggen teneinde later verdere verwerking mogelijk te maken, blijven evenals de conventionele ponskaarten-apparatuur buiten beschouwing. Gedacht is vooral aan die apparatuur waarbij de verwerking van de administratieve gegevens zich in hoofdzaak voltrekt door middel van magnetische banden, trommels, magnetische ringen, buizen, transistoren e.d. De ponskaart kan daarbij een invoer- of uitvoermedium zijn, maar speelt geen essentiële rol. Zeer vereenvoudigd kan men bij elektronische administratie-apparatuur drie onderdelen onderscheiden: 1. de invoer, 2. de verwerking en het geheugen, 3. de uitvoer of het afdrukken. De Engels-Amerikaanse terminologie is daarvoor veelal input, processing and memory, output. In „E.-S.B.” van 7 maart 1956 deed ik reeds uitkomen dat de *verwerkings- en geheugenapparatuur* en de *uitvoer* geen belangrijke problemen meer opleveren. Uiteraard zijn nog zeer belangrijke verbeteringen en veranderingen mogelijk — en daar wordt naarstig naar gestreefd —, maar de huidige apparatuur voldoet in het algemeen goed.

De bestaande machines zijn voorzien van duizenden buizen, die o.a. als bezwaar hebben een grote omvang en een hoog stroomverbruik. De warmte-ontwikkeling als gevolg van het hoge stroomverbruik van de elektronenbuizen maakt kostbare ventilatie-inrichtingen nodig. Bij één der bezochte bedrijven had men daartoe voorzieningen moeten treffen, die meer dan \$ 100.000 hadden gekost. De huidige techniek maakt het mogelijk de buizen reeds

¹⁾ Evenals in 1955 werd de reis tezamen met Prof. Dr. Ir. L. Kosten en Prof. Dr. Ir. R. M. M. Oberman ondernomen.

gedeeltelijk door transistoren — die geen gloeistroom nodig hebben — te vervangen, waardoor de warmte-ontwikkeling zeer belangrijk gereduceerd wordt, terwijl bovendien de omvang van de apparatuur aanzienlijk verkleind kan worden.

Het viel evenwel op, dat nog slechts op kleine schaal met de „transistorizing” van de elektronische reken- en administratie-apparatuur is begonnen. De fabrikanten gaven daarvoor als verklaring dat voldoende snel werkende transistoren, de zgn. „drift transistoren”, het ontwikkelingsstadium nog niet geheel hebben verlaten. Een andere belangrijke oorzaak zal ook wel zijn dat, nu de bestaande apparatuur als zodanig goed bruikbaar en verkoopbaar blijkt, de fabrikanten kostbare veranderingen van de fabricage zo lang mogelijk willen uitstellen.

Er zijn aanwijzingen dat enige fabrikanten binnenkort met grotendeels van transistoren voorziene rekenmachines aan de markt zullen komen, hetgeen voor hun collega's vermoedelijk wel het sein zal betekenen tot versnelde „transistorizing” van elektronische reken- en administratie-apparatuur. De algemene opinie was overigens dat over ongeveer vijf jaar elektronische reken- en administratiemachines met transistoren zullen zijn uitgerust.

Wat de uitvoer aangaat waren bij het vorige bezoek reeds afdrukmachines in gebruik met een snelheid van 500 of 600 regels per minuut. Machines met een snelheid van 1.000 regels per minuut waren in het experimentele stadium. Bij de verschillende bezochte bedrijven viel het nu op, dat nergens machines met grotere afdruksnelheid dan 500 à 600 regels per minuut in exploitatie waren. Het bleek dat er zich bij de opvoering tot hogere snelheden onverwachte moeilijkheden hebben voorgedaan, die men nog niet onder de knie heeft. Veel betekenis behoeft hier niet aan te worden toegekend aangezien de bestaande regelsnelheid veelal voldoet; bij bijzonder omvangrijke massa's kan een aantal van deze machines tegelijk dienst doen.

Het invoerprobleem, althans voor zover het betreft het daarmee samenhangende sorteren van documenten, is nog steeds een probleem van de eerste orde. Dit regardeert in de huidige fase van ontwikkeling vooral de banken, voor wie het sorteren van chèques — thans vaak tientallen miljoenen stuks per dag — een uiterst nijpend probleem is geworden.

In de eerste plaats omdat het benodigde personeel daarvoor bijna niet te krijgen is, maar ook omdat de sterk toenemende kosten van deze vorm van betalingsverkeer in toenemende mate de aandacht beginnen te vragen ²⁾.

Het streven van de grotere banken en de fabrikanten is er nu op gericht om allereerst machinale sorteer- en selectieapparatuur voor chèques te ontwikkelen. Daarnaast op het tot stand brengen van een automatische verbinding met elektronische boekhoudapparatuur. Enige fabrikanten hebben een aantal jaren geleden een systeem ontwikkeld waarbij op een of andere wijze vooraf een codering op de chèques werd aangebracht, waardoor snelle machinale sortering mogelijk bleek.

Daarnaast heeft het Stanford Research Institute te San José (Cal.) in opdracht van de Bank of America te San Francisco een methodiek ontworpen voor het aftasten van met magnetische inkt gedrukte cijfers, hetwelk op foto-elektrisch lezen van gewoon gedrukte letters voor heeft,

dat zonder bezwaar door de cijfers heen kan worden geschreven of gestempeld. Door op de chèques de nummers van de betreffende bank en de rekeninghouder met magnetische inkt voor te drukken kan nu door aftasting van de betreffende cijfers sortering naar een aantal gezichtspunten — per bank en per cliënt — plaatsvinden.

Bovendien heeft het Stanford Research Institute elektronische administratie-apparatuur ontworpen, die via de aftasting van het magnetische cijferschrift voor het boekhoudproces op de rekening-courantafdeling zorg draagt. Het geheel is bekend onder de naam E.R.M.A. (Electronic Recording Machine, Accounting). Met magnetische inkt gedrukte cijfers hebben op cijfers in codevorm, bijv. een streepjescode, voor, dat zij zonder bijzondere training ook visueel leesbaar zijn. Daarentegen berust leesapparatuur voor magnetische cijfers op waarschijnlijkheidsonderzoek via vergelijking met standaardpatronen. Deze methode is daardoor iets minder betrouwbaar en duurder dan het gebruik van streepjes of vlekkecodes.

De American Bankers' Association heeft na onderzoek door haar Technical Subcommittee on Mechanization of Check Handling het gebruik van deze met „magnetische inkt gedrukte cijfers” geopteerd, terwijl zij kortgeleden ook nog verschillende verdere aanbevelingen voor de inrichting van chèques heeft gegeven. Het gezag van de American Banker's Association in deze aangelegenheid blijkt zo groot te zijn, dat bijna alle bezochte fabrikanten hun ontwikkeling van de „paper handling” in de richting van het magnetisch cijfersysteem gaan leiden.

Voor de grootste en machtigste kantoormachinefabrikant, de International Business Machine Corporation (I.B.M.), is de uitspraak van de American Banker's Association een ernstige tegenslag geweest. De I.B.M. had reeds enige jaren tevoren een systeem ontwikkeld, waarbij cijfers en letters door middel van een dubbele streepjescode met magnetische inkt op papier werden gedrukt en afgetast terwijl leesfouten automatisch werden geselecteerd. Haar daarmee verband houdende sorteerapparatuur op dit gebied, waaraan jaren was gewerkt en die praktisch gereed was gekomen, verloor daardoor belangrijk aan waarde. In het laatste rapport van de American Banker's Association van 11 april 1957 getiteld „Placement for the common machine language on checks” komt dan ook duidelijk de oppositie van de I.B.M. tot uitdrukking.

Verwacht wordt dat in de toekomst de meeste banken, in elk geval de grote, hun chèques zullen voorzien van een met magnetische inkt gedrukt cliënt- en banknummer, waardoor automatische sortering van de binnengekomen chèques zowel op cliëntnummer als op banknummer mogelijk wordt. De op de chèques vermelde bedragen en andere informaties zullen door middel van een codeerapparaat — dus met de hand — op de chèques moeten worden aangebracht. De chèques zijn na codering niet alleen gereed voor het sorteren en selecteren, maar ook voor het automatisch doorgeven van de gegevens naar de verwerkingsapparatuur, d.w.z. voor het automatisch boeken ³⁾.

De proefapparatuur bij de Bank of America was bij mijn bezoek juist gedemonteerd. De rondleidende functionaris verzekerde mij echter dat de apparatuur een succes gebleken was. Men had evenwel nog niet in de praktijk met magnetische cijfers gewerkt, doch de proeven waren zodanig

²⁾ Belangstellenden worden o.a. verwezen naar „Banking Service Charges” door Walter Lichtenstein in „The Quarterly Journal of Economics”, 1957, nr. 2, en „The Cost of an Account” in „The Economist” van 15 juni 1957.

³⁾ Er zijn momenteel t.a.v. „magnetische” cijfers nog druktechnische moeilijkheden.

gunstig geweest, dat de invoering daarvan op traveller's-checks slechts nog wachtte op de drukker. Inmiddels ontvangen voorbeelden wijzen op het begin van de praktische invoering.

Het E.R.M.A.-project is door de General Electric in samenwerking met de National Cash Register Cy overgenomen van de patenthoudster, de Bank of America. De General Electric zal na algehele „redesigning” machine-eenheden voor 55.000 rekeninghouders met een verkeer van 1,2, d.i. van 66.000 posten per dag, vervaardigen.

Volgens evengenoemde functionaris van de Bank of America, welke 36 van deze eenheden bij de General Electric heeft besteld, zal het personeel van de sorteer- en boekingsafdelingen, dat thans ca. 2.000 man telt, te zijner tijd tot ongeveer 400 employé's kunnen worden verminderd. Vermoedelijk zal de levering van de betreffende machines zich over een periode van vijf à zeven jaar uitstrekken ⁴⁾.

Behalve een sorteermachine als onderdeel van de E.R.M.A. werd ook door het Stanford Research Institute nog de bovenbedoelde machine voor het sorteren van traveller's-checks gedemonstreerd, welke via magnetische cijfers werkt en 150 man personeel zou vervangen. De ontwikkeling van de „character recognition” is wat het *gedrukte*, respectievelijk getypte schrift betreft sneller gegaan dan enige jaren geleden werd verwacht. Over het lezen van *geschreven* schrift hoort men thans weinig. Waarschijnlijk zijn de meeste fabrikanten momenteel te zeer in beslag genomen door het aanpassen van hun apparatuur aan de aanbevelingen van de American Banker's Association. Bovendien is het lezen van geschreven schrift uiteraard een zeer moeilijke materie.

Het valt op, dat de vooraanstaande fabrikanten zich voor alles bezig houden met elektronische administratie-apparatuur voor grote bedrijven. De voornaamste elektronische administratiemachines — de Univac en de IBM 705 — zijn gebouwd voor bedrijven met omvangrijke administraties ⁵⁾. De hierboven vermelde E.R.M.A.-apparatuur is, gelijk opgemerkt, gebaseerd op eenheden van 55.000 rekeninghouders en is daardoor in feite bestemd voor het middelgrote bankbedrijf. Bijzonder interessant is ook de door de I.B.M. ontwikkelde R.A.M.A.C. (afkorting van *Random Acces Memory Accounting*), een soort grammofoonplaten-geheugen met besturings-, opvraag- en drukinrichting, die tot de apparatuur voor het middelgrote bedrijf kan worden gerekend. Ook elders is men bezig voor het middelgrote bedrijf speciale apparatuur te ontwikkelen, maar veel concreets op dit gebied is nog niet te zien.

Verschillende fabrikanten, o.a. de prominenten zoals I.B.M. en Remington Rand, maken machines die zoveel mogelijk voor allerhande administraties en administratieve processen kunnen dienen. Het gevolg daarvan is dat zij voor bepaalde administraties te veel en te weinig bevatten. Het tekort moet dan door additionele apparatuur worden gecompenseerd. Voor die gevallen worden deze general purpose machines duur en naar voorlopig blijkt duurder

⁴⁾ Eigenlijk is het gebruik van zoveel eenheden door de Bank of America niet doelmatig. Commerciële overwegingen — de Bank of America heeft naar men zegt \$ 5 mln. in de ontwikkeling van de E.R.M.A. gestoken en is, gelijk opgemerkt, de oorspronkelijke patenthoudster — zullen aan het besluit wel niet vreemd geweest zijn.

⁵⁾ Wat de private sector aangaat: in 1939 bezaten de grootste 250 industriële bedrijven in de Verenigde Staten 65 pCt. van de „production facilities”. Hun positie is na de oorlog, ten spijt van anti-trustacties, eerder versterkt dan verzwakt (George Soule: „Introduction to economic science”, blz. 98).

dan apparatuur op maat, de zgn. special purpose machines. De hierboven genoemde E.R.M.A. kan men als zulk een special purpose apparatuur zien. Ook die welke de Tele-register Cy te Stanford (Con.) voor spaarbanken maakt. De tijd zal leren in hoeverre de fabrikanten van special purpose machines voldoende grond onder de voeten zullen weten te krijgen.

Wat de fabrikanten aangaat, de voornaamsten zijn niet meer dan tien in getal. Een aantal van hen behoort niet tot de oorspronkelijke kantoormachinefabrikanten. Men krijgt evenwel de indruk, dat de laatsten thans de leiding hebben en hun potentiële new-comers ver vooruit zijn. De Sperry Rand Corporation met de Univac's en de I.B.M. met haar zgn. 650 en 705 treden daarbij sterk op de voorgrond. De bezochte gebruikers van beide typen machines waren zonder voorbehoud tevreden. Terwijl enige jaren geleden de Univac toonaangevend was en de I.B.M. met haar type 650 daarmee bezwaarlijk kon concurreren, heeft de I.B.M. met haar model 705, dat een capaciteit heeft die voor bepaalde doeleinden 7 à 9 maal groter is dan die van de 650, haar achterstand ingehaald. In de conventionele ponskaartenbranche bezit zij 80 à 90 pCt. van de markt in de Verenigde Staten en de kwaliteit van haar produkt en haar indrukwekkende verkooporganisatie geven haar, ondanks de verschillende concessies die zij na een recente anti-trustactie heeft moeten doen, een goede kans om ook op het gebied van de elektronische administratiemachines een sterk dominerende positie in te nemen.

De snelheden waarmee berekeningen en administratie-handelingen thans kunnen plaatsvinden, zijn fantastisch. Zij verschillen uiteraard naar fabrikaat en doel. Om de lezer enig idee van de huidige mogelijkheden te geven citeer ik een voorlichtingsgeschriftje van de New York Life Insurance Company, die een van de modernste machines heeft geïnstalleerd en daarmee reeds geruime tijd ervaring heeft opgedaan:

„The entire text of *Gone With the Wind*, if it were recorded on tape, could be transferred through the machine to another reel of tape in less than three minutes.

The „memory” of the central processing unit is a network of 140.000 ferro-magnetic cores strung on screens of wire. Each core is doughnutshaped, and little larger than the head of a pin. In one minute the machine can perform:

504.000 additions or subtractions of 5-digit numbers, or
75.000 multiplications of 5 digits by 5 digits, or
33.000 divisions of 6 digits by 4 digits, or
1.764.000 logical decisions”.

Hierbij valt te bedenken, dat inmiddels al weer aanmerkelijk grotere snelheden kunnen worden bereikt. Begrijpelijk is dan ook, dat een schrijver over de ontwikkeling van de elektronische administratie-apparatuur als zijn alles overheersende indruk schreef: „Faster, faster. . . .”.

De prijzen.

Het is niet goed mogelijk om voor concrete gevallen de prijzen van elektronische administratie-apparatuur te vermelden. Hierboven noemde ik om de gedachte te bepalen een prijs van \$ 1,2 mln. Zodra daarbij enige aanvullende apparatuur wordt aangeschaft, komt de prijs al spoedig op \$ 1,5 mln. en hoger. Een Univac, geïnstalleerd in Europa, kost ongeveer f. 6 à 7 mln. Dit zijn hoge bedragen.

Het is evenwel niet nodig tot aankoop over te gaan. De grote kantoormachinefabrikanten geven ook de gelegenheid tot huur van de betreffende machines. Zeer globaal bedraagt de aankoop 55 maal de maanduurprijs, waaruit blijkt, met welk een snelle veroudering rekening is gehouden. Veel



(Advertentie)

winst schijnen deze prijzen de fabrikanten niet op te leveren. Ook voor de naaste toekomst zijn zij te dien aanzien niet optimistisch gestemd.

De toepassingen.

Een groot aantal bedrijven — industrieën, banken, levens- en schadeverzekeringmaatschappijen — heeft thans grote elektronische administratiemachines in gebruik. Daarnaast wordt ook door leger, luchtmacht en vloot veel op dit gebied ondernomen; in menig opzicht zijn deze „bedrijven” zelfs als pioniers te beschouwen. Conferenties en literatuur wekken vaak de indruk dat in verschillende bedrijven de toepassingen — bijv. op het gebied van de rekening-courant, voorraad- en loonadministratie — al ver gevorderd zijn. Mijn ervaring is evenwel dat hiervan nog geen sprake is. Bij vrijwel alle bedrijven bevinden de toepassingen zich nog in het experimentele stadium. Als proefkonijn doen meestal de loonadministratie en de daarmee samenhangende vervaardiging van de loonchèques dienst. In verschillende gevallen is men hiermede reeds ver gevorderd, maar te bedenken valt, dat de loonadministratie een van de relatief eenvoudigste toepassingen is. Het maken van nota's, bijv. bij levens- en schadeverzekeringen, public utilities e.d., het bijhouden van voorraadadministraties, het maken van allerlei resultatenoverzichten op korte termijn, was, voor zover dat was te overzien, overal nog een experiment.

Een leider van de „computer” afdeling van een der bezochte bedrijven, waar reeds enige jaren geleden een installatie van grote afmetingen was geplaatst, merkte op: „Eigenlijk zijn wij nog steeds aan het verkennen van de machine; vermoedelijk zullen wij hem of zijn opvolger eerst over drie à vijf jaar goed weten te gebruiken”. Over de ervaringen, opgedaan met betrekking tot de „economie” van het gebruik van dergelijke grote installaties, hoop ik in een latere beschouwing terug te komen.

Europa versus Amerika.

Bij het vorig bezoek kon worden vastgesteld dat de Verenigde Staten wat betreft research, ontwikkeling en productie van elektronische administratieapparatuur ver op Europa vooruit waren. Er kan thans aan worden toegevoegd, dat dit ook op het gebied van de toepassingen het geval is. Als voorbeeld noem ik het gebruik van de Univac en de IBM 705. Het aantal in de Verenigde Staten in gebruik zijnde Univacs belooft vermoedelijk ± 40 , van de IBM 705 zullen er aan het eind van het jaar ongeveer 100 zijn geplaatst. In Europa is kortgeleden door de Remington Rand Mij. als servicebedrijf de eerste Univac in Frankfurt geïnstalleerd. Van de IBM 705 zijn er enige in Europa geplaatst, maar voor zover mij bekend nog niet in werking. Deze cijfers, gevoegd bij het feit dat het tempo van ingebruikneming van elektronische administratiemachines in de Verenigde Staten nog toeneemt, doen duidelijk het verschil tussen Europa en de Verenigde Staten, ook op het gebied van de toepassingen, uitkomen.

Wat de Europese producenten aangaat is er weinig verandering gekomen in het overzicht dat ik in „E.-S.B.” van 7 maart 1956 gaf, behoudens het volgende.

In Engeland wordt de intensiteit op het gebied van research, ontwikkeling en productie van elektronische reken- en administratie-apparatuur sterk opgevoerd (de Metropolitan Vickers is dezer dagen met een van transistoren voorziene rekenmachine op de markt verschenen). De Alwac Corporation te Hawthorne (Cal.), eigendom van de Zweedse industrieel Dr. Wenner Gren, heeft het voornemen in Zweden een dochtermaatschappij op te richten voor de vervaardiging van elektronische reken- en administratiemachines.

De verschillende Standard Electric Maatschappijen in Europa — dochtermaatschappijen van de International Telephone and Telegraph Cy. — verhogen hun activiteit op het gebied van de ontwikkeling en productie van elektronische reken- en administratie-apparatuur. De tot dit concern behorende Bell Telephone Mfg. Cy. te Antwerpen heeft een speciale fabriek voor automatiseringsapparatuur gebouwd en ingericht. Zij heeft van de Belgische P.T.T. opdracht om een prototype ten behoeve van de automatisering van de Belgische postchèque- en girodienst te ontwerpen.

In Duitsland schijnen behalve door de dochtermaatschappijen van de IBM en de Standard Electric ook door de eigen industrie en universiteiten veel aandacht aan research en ontwikkeling te worden besteed, maar concrete mededelingen omtrent de resultaten zijn nog niet bekend.

De vraag kan rijzen in hoeverre de preponderante positie van de Amerikaanse kantoormachine-industrie een bezwaar oplevert voor de gebruikers in Europa. Zolang de belangstelling voor moderne elektronische administratie-apparatuur nog gering is, lijkt dat bezwaar niet groot. Maar zodra de behoefte aan voorziening in elektronische apparatuur groter wordt — en die is ongetwijfeld snel groeiende — kan dit m.i. wel het geval worden.

De Amerikaanse markt komt voor alle Amerikaanse maatschappijen in de eerste plaats; in geval van internationale conflictsituaties kunnen de fabrikanten zoals tijdens de Koreacrisis onder feitelijk beslag van de militaire autoriteiten komen, dollartekorten kunnen hun invloed doen gelden, enz. Special purpose machines kunnen voorts vlotter met en door fabrikanten „in de buurt” tot ontwikkeling worden gebracht.

De vestigingen van Amerikaanse bedrijven en laboratoria in Europa komen aan deze bezwaren enigermate tegemoet, maar niet geheel. Het is daarom m.i. van belang dat ook een eigen Europese industrie krachtig tot ontwikkeling komt, waardoor tevens het lagere kostenpeil in Europa aan de gebruiker in Europa ten goede kan komen. Over de vraag, of in het bijzonder ook in ons land een eigen industrie van elektronische reken- en administratiemachines gewenst is — het zijn typische hoogwaardige kwaliteitsproducten — zou heel wat op te merken zijn, maar dit onderwerp valt buiten het bestek van dit artikel.

De voorspoedige ontwikkeling van het hypotheccair krediet in Nederland is veroorzaakt doordat aan twee voorwaarden werd voldaan, nl. een volkomen vrije markt en een goede regeling van het hypotheekrecht. Er zijn evenwel nog meer voorwaarden waaraan moet worden voldaan. Schrijver meent t.a.v. het eigendomsrecht, dat dit tegenwoordig zodanig wordt uitgehoid, dat het onderpand van het hypotheccair krediet veel van zijn aantrekkelijkheid dreigt te gaan verliezen. De voornaamste oorzaak van een naar verhouding minder krachtige groei van de hypotheekmarkt na de tweede wereldoorlog zal wel daarin te zoeken zijn, dat gedurende deze jaren voortdurend meer dan de helft van alle nieuwe woningen door met overheids gelden gefinancierde woningbouwverenigingen of rechtstreeks door gemeenten werd gebouwd. Het is volgens schrijver niet goed dat de Overheid zich zo sterk blijft bewegen op het terrein van de woningbouw- en exploitatiezaken.

Aspecten van de hypotheekmarkt

De hypotheekmarkt heeft hier te lande steeds een belangrijk gedeelte van de kapitaalmarkt uitgemaakt. Zij, die op langere termijn gelden te beleggen hadden, richtten gaarne het oog ook op de hypotheekmarkt. Een landbouwer, die meer kapitaal had vergaard dan hij in zijn eigen bedrijf kon gebruiken, deed niets liever dan zijn spaarpenningen op hypotheek uitlenen aan zijn buurman. Daaraan lag de gezonde gedachte ten grondslag, dat hij dit krediet, zowel wat de persoon van de kredietnemer

(vervolg van blz. 731)

Ten slotte laat ik hieronder een belangwekkend overzicht volgen, ontleend aan een beschouwing van de heer William B. Harris, getiteld „The Electronic Business” en voorkomende in het maandblad „Fortune” van april 1957, dat duidelijk de uitzonderlijke ontwikkeling van de productie van elektronische reken- en administratie-apparatuur, samengevat onder het woord „computer”, doet uitkomen.

The Big Electronic Markets

	(in millions)		
	1947	1950	1956
Military			
Aircraft equipment	\$ 45	\$ 150	\$ 1.015
Missiles	00	10	640
Other	30	240	1.335
Total military	\$ 75	\$ 400	\$ 2.990
Consumer			
Radio	\$ 672	\$ 343	\$ 304
Television	51	1,110	908
Other	80	136	210
Total consumer	\$ 803	\$ 1,589	\$ 1.422
Industrial			
Communications	\$ 52	Not available	\$ 250
Computers	4	Not available	250
Controls	12	Not available	180
Other	80	Not available	320
Total industrial	\$ 148	\$ 375	\$ 1.000
Replacement parts	\$ 100	\$ 245	\$ 810
Total	\$ 1,126	\$ 2,609	\$ 6.222

In een volgend artikel hoop ik enkele andere verschijnselen, o.a. de invloed van de elektronificatie van de administratie op de leiding en organisatie der bedrijven, te bespreken.

's-Gravenhage.

H. REINOUD.

als de waarde van het onderpand betreft, zelf goed kon beoordelen.

In een ver verleden waren het vrijwel uitsluitend de particuliere personen, die op deze en soortgelijke wijze in de behoefte aan hypotheccair krediet voorzagen, geleidelijk meer en meer op advies en onder leiding van de notarissen. In de negentiende eeuw kwamen daarnaast collectieve geldgevers op de markt, zoals hypotheekbanken, levensverzekeringmaatschappijen en spaarbanken, die in toenemende mate op deze markt opereerden. In de twintigste eeuw begonnen ook pensioenfondsen hun plaats onder de zon van de hypotheekmarkt op te eisen, welke ontwikkeling na de laatste wereldoorlog, mede als gevolg van de in aantal en betekenis toenemende ondernemings- en bedrijfspensioenfondsen, nog lang niet tot stilstand is gekomen.

De cijfers welke het Centraal Bureau voor de Statistiek jaarlijks verstrekt over de telkenjare nieuw ingeschreven hypotheekbedragen zijn op zichzelf imposant ¹⁾:

1951	f. 859 mln.
1952	f. 710 mln.
1953	f. 819 mln.
1954	f. 1.123 mln.
1955	f. 1.418 mln.
1956	f. 1.560 mln.
1957 (5 maanden)	f. 528 mln.

Alvorens hieraan commentaar te verbinden en nader in te gaan op de afhankelijkheid van de hypotheekmarkt als deelmarkt van de kapitaalmarkt in het algemeen, willen wij eerst de voornaamste oorzaken vermelden van de voorspoedige ontwikkeling van het hypotheccair krediet als zodanig in Nederland.

In de eerste plaats is de hypotheekmarkt in ons land een volkomen vrije markt: ieder mag er zich vrijelijk op begeven. Vraag en aanbod beheersen er de prijs; het grote voordeel hiervan is, dat geen kunstmatige toestanden worden geschapen en dat de hypotheekrente naar verhouding enerzijds zo laag mogelijk is, anderzijds zich automatisch aanpast bij eventuele schaarste van het aan-

¹⁾ In deze cijfers zijn de inschrijvingen voor krediet- en trust-hypotheek niet begrepen. Overigens moet men er — gelijk bekend — vooral bij de statistiek van in totaal nog openstaande inschrijvingen rekening mee houden, dat deze niet identiek zijn met de daardoor gedekte werkelijke schuldbedragen.

bod in verhouding tot de vraag, zodat in dit opzicht van een gezonde toestand mag worden gesproken. Zo ontstaat immers een natuurlijk evenwicht tussen de behoefte aan hypothecair kapitaal en de mogelijkheden welke de bevolking door werken en sparen vermag te scheppen. Het is op de hypotheekmarkt niet anders gesteld dan elders in economisch: de natuurlijke, automatisch werkende markt is de sterkste. Men kan zich om sociale of andere redenen wel eens wat afwijkingen veroorloven, maar men moet daar zeer voorzichtig mee zijn. Hoe meer kunstmatigheden, hoe meer kans op verergering van een dreigende labiele situatie.

In de tweede plaats is het hypotheekrecht in ons land sinds jaar en dag goed geregeld. Slechts zeer weinig schulden zijn bevoorrecht boven een eerste hypotheek, anders dan bijv. in Frankrijk, waar de geldgever altijd onaangename verrassingen te wachten staan ten gevolge van het bestaan van wettelijke hypotheeken, die in rang zelfs boven een eerste hypotheek zijn bevoorrecht ²⁾. Voorts is de noodzakelijke realisering van het onderpand, indien de hypothecaire debiteur niet aan de op zich genomen verplichtingen voldoet, op eenvoudige, doch met voldoende waarborgen omklede, wijze in de wet vastgelegd.

Aan twee belangrijke voorwaarden voor een goed functioneren van de hypotheekmarkt wordt in ons land dus voldaan. Er zijn evenwel nog meer voorwaarden waaraan moet worden voldaan; deze hangen samen met de grondslagen van onze Nederlandse samenleving. Zoals Huizinga mededeelt, is iedere in de historie bekende beschaving, ook de onze, gegrondvest op de particuliere eigendom ³⁾. Men kan weliswaar een op zichzelf juist en onmisbaar principe ad absurdum doorvoeren, zoals bijv. het proclameren van een „droit inviolable et sacré” reacties kan opwekken, welke tot het tegenovergestelde uiterste omslaan, waardoor „la propriété” van de weeromstuit tot „le vol” wordt verklaard. Maar bij het bewandelen van de gulden middenweg zal men toch het juiste principe niet uit het oog mogen verliezen en wij kunnen ons niet aan de indruk onttrekken, dat het eigendomsrecht tegenwoordig zodanig wordt uitgehold, dat het onderpand van het hypothecair krediet veel van zijn aantrekkelijkheid dreigt te gaan verliezen.

Wanneer bijv. de eigenaar van een woning zijn verplichtingen tegenover zijn hypothecaire krediteur niet meer kan nakomen en zijn huis verlaat, en wanneer dan het gemeentebestuur gebruik maakt van zijn vorderingsrecht op grond van de Woonruimtetwet, dan ontnemt het daardoor goeddeels aan de hypothecaire krediteur de gelegenheid om het voor zijn vordering verbonden onderpand op de meest gunstige wijze te verkopen, teneinde uit de opbrengst daarvan zijn vordering te verhalen. Want voor een door de gemeente gevorderd huis, dat voor (te) lage huur wordt toegewezen aan een wellicht weinig solvabele of scrupuleuze bewoner, bestaat meestal weinig belangstelling.

²⁾ Men mene overigens niet: it can't happen here. Er wordt nogal eens een aanslag gepleegd op de juridische positie van de eerste hypotheekhouder. Vrij kras was dat het geval in de Wet op de Materieële Oorlogsschade. Slechts dank zij het protest van alle organisaties, die met hypothecair krediet te maken hebben en het verzet in de Staten-Generaal, deed Minister Liefstinck de toezegging dat van de bepaling, die een wettelijke hypotheek bevatte, praktisch geen gebruik zou worden gemaakt. Aan deze toezegging heeft de Regering zich bij ons weten steeds gehouden (zie Ned. Jur. Blad van 27 juni 1953).

³⁾ J. Huizinga: „In de schaduwen van morgen”. Tjeenk Willink, Haarlem 1935, blz. 215.

Op de oppervlakkige toeschouwer maakt het de indruk alsof de gemeente dan bijzonder sociaal handelt door een woningzoekende een huis toe te wijzen; in werkelijkheid zal deze gemeente evenwel niet anders doen dan „to rob Pete to pay Paul”. Om één bepaald gezin uit de brand te helpen wordt het hypothecair krediet aangetast en evenzeer de geneigdheid om in woningen te investeren, zodat in de toekomst vele gezinnen zullen moeten blijven wachten op woongelegenheid, omdat men de fundamenteën ondergraaft waarop een zo groot mogelijk aantal woningen met behulp van zoveel mogelijk hypothecair krediet zal kunnen worden gebouwd.

De kredietmogelijkheden worden nu eenmaal geringer, wanneer de juridische status van het onderpand wordt gewijzigd na het moment van het verlenen van het krediet. Het geldt bijv. evenzeer bij onderpand van erfpacht, wanneer de uitgevende gemeente zich in de desbetreffende voorwaarden van uitgifte bepaalde rechten heeft voorbehouden, hetgeen vooral bij erfpacht voor industriële doeleinden nogal eens het geval is.

Misschien zou men kunnen menen, dat het bedrag der openstaande hypothecaire inschrijvingen, hetwelk aan het eind van 1956 f. 9.481 mln. bedroeg tegenover reeds f. 6.052 mln. aan het eind van 1938, ook wel een aanwijzing bevat aangaande de verminderde populariteit van de hypotheekmarkt, gezien het feit, dat de waarde van de gulden inmiddels zeer aanzienlijk is gedaald. Om verschillende redenen mag men deze conclusie evenwel niet uit deze cijfers trekken. Er kunnen immers talloze andere redenen zijn waarom de totale ingeschreven hypotheekschulden naar verhouding thans lager uitvallen dan in 1938, ondanks de enorme toeneming van de bouwactiviteit en de landaanwinning door inpoldering van bijv. Zuiderzeegedeelten.

In de eerste plaats is het denkbaar dat een toegenomen welvaart tot uitdrukking zou zijn gekomen in een verminderde behoefte om met geleend geld onroerend goed te financieren. Meer waarschijnlijk is een sterke toeneming van andere wijzen van financiering. Zo treft men in de jaarverslagen van institutionele beleggers nogal eens bij de vermelding van onderhandse obligatieleningen de toevoeging aan: „met negatieve clause”, hetgeen betekent, dat men geen hypothecaire inschrijving heeft genomen op het onroerend goed van de debiteur, doch dat dit wel aanwezig is en dat de debiteur zich heeft verplicht, op eerste aanvraag een zodanige inschrijving te geven. Economisch gezien staat een dergelijke obligatielening gelijk met een door hypothecaire inschrijving gedekte lening. Zo is het eveneens gesteld met de openbare of onderhandse leningen van grote kapitaalcrachtige bedrijven, voor zover zij met de aldus geleende gelden onroerend goed financieren. Voorts hebben institutionele beleggers op vrij grote schaal huizen voor belegging aangekocht, waartoe dus geen gebruik wordt gemaakt van hypothecair krediet.

De voornaamste oorzaak van een naar verhouding minder krachtige groei van de hypotheekmarkt zal echter wel daarin te zoeken zijn, dat nog jaren na de tweede wereldoorlog voortdurend meer dan de helft van alle nieuwe woningen werd gebouwd door met overheids-gelden gefinancierde woningbouwverenigingen of rechtstreeks door gemeenten, die als regel hun middelen niet via de hypotheekmarkt, doch van de gewone kapitaalmarkt via onderhandse of openbare emissies van obligatieleningen verkrijgen. Dat was voor de eerste jaren na een oorlog niet anders te verwachten, maar bij ons duurde

die abnormale toestand na de tweede wereldoorlog te lang. In de jaren 1951 tot en met 1956 werd van de in totaal ca. 371.000 in die jaren gereed gekomen woningen nog niet ten volle 40 pCt. voor particuliere rekening gebouwd⁴⁾, en dan nog grotendeels met behulp van een hele of halve rijkspremie in verband met het gevolgde algemene huurbeleid.

Nu behoeft men hierover geen tranen te storten, want die woningen zijn er tenminste en de gelden hadden slechter kunnen zijn besteed. Maar bedenkelijke kanten heeft de zaak wel, nog afgezien van de omstandigheid dat niet iedereen een zo grote bezitsvorming in handen van de Overheid zal toejuichen. Het bezwaar is nl. vooral dat de greep van de Overheid op de woningvoorziening al te dominerend is geworden. Toen het nog mogelijk was om meer arbeiders voor de woningbouw aan te trekken en op te leiden en een betere voorziening met bouwmaterialen tot stand te brengen, meende de Overheid, uit vrees voor latere werkloosheid, te moeten afremmen. Zij hield de huren te laag, zodat de energie van de bevolking zich minder intensief op de bouw van en belegging in huurwoningen is gaan toeleppen dan wel gewenst was. De bemoeiingen van de Overheid werden al te gedetailleerd, zodat het energieke deel van de bevolking liever emplotocht in andere richting.

Ten slotte, daar de Overheid zelve het kapitaal verschaft en de woningen exploiteert, vervagen de grenzen ten aanzien van waar men nog economisch verantwoord bezig is en waar niet meer: men ziet het aan de waarschuwingen van de President van De Nederlandsche Bank, welke nu al jaren in de wind worden geslagen. Een particulier markt zo iets veel sneller en het feit dat de gevolgen van onjuiste calculaties in de eerste plaats op hemzelf terugvallen, is altijd nog de beste waarborg voor een zo verantwoord mogelijk economisch handelen.

Het is niet goed dat de Overheid zich zó sterk blijft bewegen op het terrein van de woningbouw- en exploitatiezaken die door particulieren even goed kunnen worden gedaan. De bureaucratie steekt dan gemakkelijker de kop op. De Overheid boet daardoor in aan prestige en moreel gezag om in te grijpen, daar waar de goede verhoudingen dreigen te worden verstoord. Zij geeft immers zelf het slechte voorbeeld door woningbouw met kort geld, dus inflatoir te financieren. Zij moet zich nu beperkingen opleggen in noodzakelijke werkzaamheden, die wel op haar weg liggen, die door particulieren minder goed of in het geheel niet gedaan kunnen worden. De maatschappelijke taakverdeling deugt niet meer.

Natuurlijk zullen woningbouwverenigingen en gemeenten altijd een belangrijke taak blijven behouden. Volksgezondheid en het verschaffen van een minimum aan levensvreugde aan de minst gesitueerden van de bevolking, rechtvaardigen in ons klimaat extra offers van de gemeenschap voor de woningvoorziening. Maar het is als steeds ook hier een kwestie van juiste verhoudingen. In onze huidige maatschappij behoren normale valide arbeiders economisch verantwoorde huren voor hun woningen te betalen. Doordat de grenzen van een voorzichtig beleid overschreden zijn, loopt onze financiële weg thans door het moeras. Vele gemeenten gaven in de tijd van schijnbare hoogconjunctuur en kapitaalruimte naast andere faciliteiten voor woningbouw hypothecaire kredieten tot bedragen en tegen voorwaarden, waar geen particuliere geldgever over

⁴⁾ Vgl.: Jaarverslag van de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid, blz. 122, tabel 7.

zou kunnen denken. Telkens en telkens weer schijnt door sommige overheidsinstanties uit het oog te worden verloren dat gezonde financiën de onmisbare voorwaarde zijn voor een goede sociale politiek.

Het zou er voor de hypotheekmarkt als deel van de kapitaalmarkt ook niet beter op worden wanneer de Overheid nog verdere concessies zou gaan doen aan de waan van de dag, dat de Overheid alles kan, en nu de kapitaalmarkt zou gaan „ordenen”. De knapste regeerders zouden zulks niet met meer succes kunnen doen dan de vrije markt. Indien zij zich geen meesters zouden tonen in de beperking en zich niet zouden bepalen tot het tegengaan van excessen van de vrije markt, dan zouden zij zich vermoedelijk slechts de managerziekte op de hals halen. En het bestwillende planbureau zou voor de uitvoering slechts een planbureaucratie kunnen scheppen, welke commentaren zou uitlokken, waarbij vergeleken de philippica van het Eerste Kamerlid Prof. De Groot tegen de regeling van de huurblokking een welwillende beoordeling genoemd zou kunnen worden.

Een hoge hypotheek- en kapitaalrente hebben wij in de jaren na de eerste wereldoorlog ook gekend. Het is voor velen een inconveniënt of zelfs een grote strop, maar het is geen nationale ramp, gelijk inflatie dat is. Het is integendeel noodzakelijk om inflatie te verhoeden en tevens een waarschuwing om wat voorzichtiger met kapitaal om te springen dan men zich in ons land soms wel meent te kunnen veroorloven.

Hoge rente is op zichzelf ook geen fatale omstandigheid voor de Staat. De Westduitse Bondsrepubliek bevindt zich er sedert vele jaren zeer wel bij. Wel heeft dit land bijzondere maatregelen getroffen om de woningbouw te bevorderen en o.a. kopers van pandbrieven een belastingaftrek toegestaan van tijdelijk zelfs 6.000 D.M. bij belegging in 12.000 D.M. 6 pCt. pandbrieven⁵⁾.

Evenmin is een hogere rente voor nieuw uit te geven overheidsleningen een zodanige belasting voor de gemeenschap, dat zij ook maar enigszins te vergelijken zou zijn met de ontwrichting, welke het gevolg zou zijn van een inflatie, welke door prijs- en loonsverhogingen eenvoudig alle departementsbudgetten volledig in de war zou sturen. Een geheel andere kwestie is echter of de Overheid de thans te betalen hoge kapitaalrente om de sociale woningbouw te financieren, geheel ten laste moet laten komen van de daarmee te financieren nieuwe bouw.

Is het dan wel een afkeurenswaardige maatregel van de Regering om ook de nieuwe (zij het niet de allernieuwste van de laatste jaren) in hoofdzaak woningwetwoningen in huur te verhogen? Men beperkt er de ruimte van de bestaande excessieve consumptiemogelijkheden mede, men verhoogt daardoor de inkomsten van de Overheid en men maakt ten slotte de gekunstelde situatie in onze woningvoorziening iets gezonder. Is het dan ook wel zo bijzonder toe te juichen dat en de gehele Volksvertegenwoordiging en de gehele vakbeweging zo zeer aarzelen om de bevolking de noodzaak van pijnlijke doch gezonde maatregelen onder het oog te brengen, dat zij gezamenlijk een vroom koor hebben gevormd om de Regering te verzoeken deze voorgenomen sanerende huurverhogingsmaatregelen tot het strikt noodzakelijke te beperken? Een laag huurpeil is in vele opzichten een goed ding, doch hoe stelt men zich eigenlijk voor, aan de huidige economische moeilijkheden zo goed mogelijk het hoofd te bieden, wanneer men

⁵⁾ Vgl.: „Gesetz zur Aenderung des Einkommensteuergesetzes und des Körperschaftssteuergesetzes” van 12 december 1956.

Hoewel de algemene bepalingen van het Euro-marktverdrag ook voor de landbouw gelden, is hiervoor bovendien een apart hoofdstuk opgenomen. De oorzaken daarvan zijn, dat in elk van de zes landen de landbouwpolitiek wordt gekenmerkt door een vèrgaand overheidsingrijpen; in het bijzonder t.a.v. de prijsvorming: het marktordenend beleid. Wil een gemeenschappelijke markt voor de landbouw tot stand komen, dan moet een gemeenschapsbeleid in de plaats treden van de nationale politiek. In de tweede plaats: indien men de noodzaak van een marktordenend beleid in de landbouw erkent, dan heeft dit tot consequentie, dat zolang er geen gemeenschapspolitiek op dit terrein tot stand gekomen is, de politiek op nationale grondslag niet in gevaar mag worden gebracht. Terwijl evenwel de afbraak van de bescherming aan de grens tot op zekere hoogte automatisch verloopt, is t.a.v. een gemeenschapspolitiek een overgangsregeling nodig.

In het Verdrag voor de Europese Economische Gemeenschap is een afzonderlijk hoofdstuk opgenomen voor de landbouw. Dit lijkt op het eerste gezicht niet zo belangrijk. Er is immers ook een apart hoofdstuk opgenomen voor de vrijmaking van het personen-, het diensten- en het kapitaalverkeer. Hetzelfde geldt voor het transport. Toch is er wel enig verschil. Want er is, behalve dit hoofdstuk over het personen-, het diensten- en het kapitaalverkeer, reeds een hoofdstuk over de vrijmaking van het goederenverkeer in het algemeen. De vraag rijst derhalve waarom men het nodig heeft geoordeeld van dit goederenverkeer de landbouwproducten af te splitsen en hiervoor afzonderlijke regels vast te stellen in een landbouwhoofdstuk. Op deze vraag zal dus een antwoord moeten worden gegeven. Voor dit doel lijkt het dienstig ons aanvankelijk wat nader te oriënteren over enkele aspecten van de landbouw en de landbouwpolitiek.

Prijsstabilisatiepolitiek.

Voor de landbouwpolitiek is met name van belang, dat de agrarische produktie in Europa zo goed als in vele

(vervolg van blz. 734)

een van de voornaamste binnenlandse oorzaken, nl. het te lage huurpeil, maar liefst niet wil corrigeren?

Dat de hoge hypotheekrente, symptoom van een moeilijker kapitaalvorming, een krachtige bestedingsbeperking in de vorm van geringere investering in de particuliere bouwsector tot gevolg zal hebben, staat wel vast. Dit zal naar onze mening zelfs veel te ver gaan; men zal het accent van de bestedingsbeperking voorlopig meer naar de consumptieve sfeer moeten verleggen, omdat men anders aan het heden te veel van de toekomstige welvaart opoffert. Van consumptiebeperking zal het opnieuw optreden van werkloosheidsverschijnselen het gevolg zijn, doch niet in die mate als wanneer men het voornamelijk in investeringsbeperking gaat zoeken. Het eerste: d.w.z. enige werkloosheid, is de smartelijke prijs waarvoor men in deze onvolmaakte wereld een catastrofale werkloosheid zal kunnen helpen voorkomen.

Zou men werkelijk niet beseffen, dat inflatie met halve of averechtse maatregelen, welke slechts belemmerend

De Euromarkt en de landbouw

De grondslagen van het landbouwhoofdstuk

andere delen van de wereld in hoofdzaak plaatsvindt op zgn. gezinsbedrijven, d.w.z. bedrijven waar geen of weinig gebruik gemaakt wordt van gehuurde arbeidskrachten (landarbeiders). Bovendien is de landbouw een bedrijfstak van talloze kleine bedrijven. Deze omstandigheden dragen er in sterke mate toe bij, dat het aanbod van landbouwproducten zich gebrekkig aanpast aan de ontwikkeling van de markt. Boeren zijn immers kleine producenten die individueel de markt niet kunnen beïnvloeden. Daar bovendien de produktie voornamelijk berust op gezinsarbeid, waarvoor op korte termijn ofwel geen andere toepassingsmogelijkheid bestaat, ofwel niet wordt geambieerd, beschouwt de individuele boer de arbeid als een vast gegeven, dat hij bij bepaalde ongunstige marktverhoudingen niet kan afstoten. De in de landbouw aangewende arbeid is dus ten allen tijde beschikbaar — de boer ploegt voort of de prijzen nu hoog zijn of laag, zelfs als de beloning voor zijn eigen arbeid maar een fractie bedraagt van de beloning in andere sectoren.

Nog in een andere zin past het aanbod zich gebrekkig aan. Indien bijv. de prijzen van de granen zich relatief ongunstig

werken op produktie en besparingen (zoals verhogingen der directe belastingen en ordenende dwangmaatregelen) beslist niet te keren is, noch dat de totale inflatie na de eerste wereldoorlog in Duitsland ook politieke gevolgen heeft gehad van de meest ernstige aard? Wij kunnen het niet aannemen en blijven voorshands vertrouwen, dat het gezonde verstand van de gemiddelde Nederlander wel weer de overhand zal krijgen. Het is ongetwijfeld ook een voorwaarde voor een herstel van de thans — evenals de kapitaalmarkt in het algemeen — stroeve hypotheekmarkt.

Men zou evenwel uit de bevredigende pandbriefplaatting van twee hypotheekbanken, die daaromtrent per 30 juni jl. cijfers hebben gepubliceerd (in totaal f. 41 mln.) misschien wel de conclusie mogen trekken, dat het belegend publiek toch nog niet geheel heeft vergeten, dat na de ineenstorting van de Duitse kapitaalmarkt na de eerste wereldoorlog de pandbrieven van soliede hypotheekbanken in Duitsland hoger „aangewertet” zijn dan de staatsobligaties.

's-Gravenhage.

Mr. J. WILKENS.

verhouden t.o.v. die in de veehouderij, zou men althans een inkrimping van de graanproductie en een uitbreiding van de veehouderijproductie verwachten. Maar ook hier zijn remmende factoren aanwezig. Een verschuiving in de productie verlangt een aanpassing in de bedrijfsgebouwen en van het tegenwoordig zo uitgebreid geworden arsenaal van agrarische werktuigen. Het verlangt soms een zekere „herscholing”. Hiertoe zal de boer pas besluiten indien hij voldoende zekerheid heeft dat de prijsverschuiving niet van tijdelijke, bijv. conjuncturele aard is, maar van meer duurzame, dus van structurele aard. Hij zal hiertoe dus pas overgaan als een wijziging in de prijs- (of kosten)verhoudingen een aantal jaren aanhoudt. En dan nog alléén wanneer zijn Regering zo verstandig is om niet door middel van beschermende maatregelen — in ons voorbeeld ten gunste van de granen — de structurele verschuiving af te remmen. Ook de afhankelijkheid van de natuurlijke omstandigheden — de bodemgesteldheid, de vruchtwisseling, het klimaat, de weersomstandigheden in een bepaald jaar — draagt ertoe bij dat het verband tussen productie en marktontwikkeling zeer los is. Tegenover dit weinig marktgevoelige aanbod staat een vraag naar landbouwproducten die in het algemeen weinig elastisch is.

Als gevolg van de zojuist geschetste factoren aan de zijde van het aanbod en aan de zijde van de vraag is de prijsvorming in de landbouw potentieel instabiel. Daardoor zijn ook de agrarische inkomens aan wisselvalligheden onderhevig. Het is vooral om die reden, dat met name in de laatste 20 à 30 jaar het stabiliseren van de prijzen zich heeft ontwikkeld tot een belangrijke pijler in de landbouwpolitiek van vrijwel alle ontwikkelde landen. Zowel in het kader van de algemene economische politiek alsook om sociale redenen achten de meeste Regeringen sterke fluctuaties van de agrarische prijzen en inkomens niet gewenst. In de meeste landen is dit marktordenend beleid een zaak van de Regering. In sommige landen evenwel berust het voor een belangrijk deel in handen van de georganiseerde landbouw¹⁾. De techniek van dit beleid kan hier onbesproken blijven. Terzake niet-deskundige lezers kunnen volstaan met de wetenschap, dat bijv. de Nederlandse Regering door een complex van maatregelen de prijzen van een aantal agrarische producten telkenjare weer op een zeker niveau stabiliseert en dat men ook in vele andere landen een op dit zelfde doel gericht beleid aantreft.

Structuurpolitiek.

Een andere pijler van de landbouwpolitiek is het *structuurbeleid*. Dit onderdeel van het beleid is er op gericht de productie-omstandigheden in de landbouw in de ruime zin van het woord te verbeteren. Is de potentieel instabiele markt de belangrijkste grondslag voor de prijsstabilisatiepolitiek, de structuurpolitiek vindt zijn grondslag in het feit dat de verbetering van een aantal structurele omstandigheden in de landbouw niet vanzelf, spontaan, optreedt. Daarbij gaat het niet in de eerste plaats om de aanleg van wegen, dijken, het verschaffen van publieke voorzieningen e.d. De ervaring leert nl. dat ook ten aanzien van geheel andere, zeer essentiële, structurele omstandigheden in de landbouw geen spontane sanering optreedt en dat dus het overheidsbeleid verder moet gaan. Het gaat daarbij voornamelijk om:

a. de bedrijfsgrootte, die zich onvoldoende aanpast aan de moderne mechanisatiemogelijkheden;

¹⁾ Bijv. in landen als Denemarken, Zweden en Zwitserland, waar het coöperatievezen bijzonder sterk ontwikkeld is.

b. de verkavelingstoestand, die bijna overal in Europa bijzonder ondoelmatig is;

c. de produktieve mogelijkheden van de bodem, die in grote delen van Europa onvoldoende benut worden.

De oorzaken voor deze structurele veroudering van de landbouw, die wij overal in de wereld aantreffen, zijn te gecompliceerd om in een artikel als het onderhavige uit te doeken te doen. Wij zullen daarom slechts in algemene zin op een tweetal factoren wijzen. De eerste is deze, dat de agrarische bevolking, ook die in West-Europa, sociologisch gezien veelal nog onvoldoende geïntegreerd is met andere groepen van de samenleving. Van het geboorte-overschot op het platteland blijft nog te veel in de vertrouwde plattelandsgemeenschap hangen. Er is in vele gebieden nog een onvoldoende migratie naar de industrie en dit bevordert o.a. het splitsen van bedrijven bij erfopvolging en de versnippering van de cultuurgrond in talrijke kleine percelen. Een tweede factor die van grote betekenis lijkt is deze, dat weliswaar in de loop van deze eeuw in vrijwel alle ontwikkelde landen de politiek van staatsonthouding op economisch en sociaal gebied geleidelijk aan vervangen is door een actieve overheidsinterventie, doch dat daarbij het verlenen van bescherming van de aanvang af meer de aandacht heeft gevraagd dan het bevorderen van de aanpassing en de modernisatie van de beschermde sectoren. Zo moet, wat de landbouw betreft, worden geconstateerd, dat in vrijwel alle landen aan de eerstbesproken pijler — het marktordenend beleid — meer zorg wordt besteed dan aan de structuurpolitiek. Dit heeft op de ontwikkeling van de landbouw — in het bijzonder ook van de Europese landbouw — ongetwijfeld een nadelige invloed uitgeoefend, waarbij nog valt op te merken, dat weinig aandacht is geschonken aan wat in feite steeds meer het knelpunt bij de modernisering van de landbouw vormt, nl. de te kleine omvang van het merendeel der agrarische bedrijven in West-Europa²⁾.

Zo spreekt het welhaast vanzelf, dat de structuurvraagstukken niet kunnen worden opgelost met behulp van de marktordening. Integendeel, deze laatste zal wellicht, in het bijzonder wanneer zij een sterk beschermend karakter heeft, nog een extra rem voor een spontane structurele modernisering en aanpassing opleveren. Dit is een reden te meer waarom naast marktordening bepaaldelijk behoefte bestaat aan een meer direct ingrijpen in de landbouw, gericht op een verbetering van een aantal productieomstandigheden. In dit verband lijkt het gewenst er de aandacht op te vestigen, dat hoewel de twee hierboven aangegeven pijlers van de landbouwpolitiek — het marktordenend beleid en het structuurbeleid — elk een min of meer zelfstandige plaats innemen, er toch een nauwe relatie tussen beide bestaat. Hoe beter nl. de agrarische productie en bedrijfsstructuur is, hoe beter de marktordening een zuiver stabiliserende functie kan vervullen, immers hoe minder de behoefte aanwezig zal zijn aan dit beleid een extra beschermend en dus conserverend karakter te verlenen. Omgekeerd, hoe meer de marktordening een zuiver stabiliserende functie vervult, dus zonder al te zeer protectie te verlenen, hoe minder zij de structurele gezondmaking behoeft af te remmen.

²⁾ Deze omvang is voor het merendeel van de landbouwbedrijven in Europa zodanig, dat ondanks de relatief bescheiden graad van mechanisatie die men op deze bedrijven aantreft, voor de minimaal aanwezige gezinsarbeid geen volledige werkgelegenheid bestaat. Hierdoor verliest o.m. elke verdere mechanisatie zijn bedrijfs-economische functie.

Hoewel in het verdrag voor de Euromarkt betrekkelijk weinig aandacht wordt geschonken aan het voeren van een agrarische structuurpolitiek ³⁾ in Europees kader, heb ik niettemin gemeend de aandacht te moeten vestigen op dit m.i. belangrijkste element in de landbouwpolitiek. De structurele veroudering waarvan de landbouw in vele delen van Europa blijk geeft, draagt er namelijk toe bij dat de marktordening in de meeste landen een sterk beschermend karakter heeft. De eigenlijke functie van het marktordenend beleid — nl. het uitschakelen van storende prijsfluctuaties op korte termijn die op zichzelf geen positieve economische functie vervullen — wordt in landbouwkringen van die landen volstrekt onvoldoende geacht. Men wil al lang niet meer een zekere stabilisatie van de prijzen, doch men wil bij voorkeur hoge prijzen. Op deze wijze is er de marktpolitiek veelal gedenatureerd tot een zuiver protectionisme. Door dit protectionisme wordt de noodzaak van een structurele gezondmaking gecamoufleerd. Het bevordert vaak een ongewenst productiepatroon en belet een betere internationale arbeidsverdeling. De hardnekkigheid waarmee bijv. het vraagstuk der landbouwoverschotten zich al jarenlang weet te handhaven is symptomatisch voor de toestand waarin de landbouw is komen te verkeren.

Tegenstellingen in de Europese landbouw.

Uiteraard kon in het bovenstaande slechts een sterk vereenvoudigd beeld van de werkelijkheid worden gegeven. Wij mogen hier echter niet voorbijgaan aan het feit, dat er belangrijke verschillen bestaan tussen enerzijds slechts enkele landen in Europa welke een belangrijke agrarische export bezitten — voornamelijk Nederland en Denemarken — en anderzijds de meerderheid van landen in ons werelddeel die deze exportpositie geheel of goeddeels ontbeert. Er bestaat tussen beide categorieën van landen een zeer feële tegenstelling die tijdens de besprekingen in Brussel aan de dag is getreden tussen Nederland als exportland en de vijf andere landen, die niet of weinig op export zijn aangewezen — een tegenstelling die wij ook kennen in de Benelux.

Wat behelst nu deze tegenstelling? Welnu, landen waar de landbouw van export afhankelijk is, treden met elkaar in concurrentie op de wereldmarkt. Als eerste gebod geldt hier voor de boer, dat hij zijn concurrentiepositie op de internationale markt in tact houdt door een gunstig kostenpeil te handhaven. Dit stelt in het bijzonder in een land als het onze de landbouw voor een zware opgave, aangezien de agrarische structuur van onze grootste concurrent Denemarken, maar meer nog de structuur van sommige grote overzeese landen ⁴⁾, waar de landbouwbedrijven in het algemeen veel groter zijn dan bij ons, hiertoe in het algemeen betere mogelijkheden opent dan in ons land aanwezig zijn. Dit heeft ertoe bijgedragen dat de Nederlandse boer in zijn concurrentiestrijd o.a. heeft getracht de nadelen van zijn bedrijfsstructuur zoveel mogelijk te compenseren door een aanpassing in zijn productiestructuur. Als gevolg hiervan wijkt deze laatste, méér nog dan die van bijv. Denemarken al sinds geruime tijd op belangrijke punten af van die in de ons omringende importlanden en wel voornamelijk in de volgende opzichten:

a) de opbrengsten per ha en per dier zijn belangrijker hoger,

³⁾ Wat het landbouwhoofdstuk betreft vindt men hiervan aanduidingen in artikel 42. Van betekenis is evenwel de rol welke de investeringsbank zou kunnen vervullen (art. 130).

⁴⁾ Men denke in dit verband aan agrarische exportlanden als de Verenigde Staten, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland.

motivation research

Naast het bekende kwantificerende markt-onderzoek is in de laatste jaren een vorm van onderzoek opgekomen die zich bezig houdt met het „waarom” van het consumtengedrag.

„Motivation research” kan gegevens verschaffen die de doelmatigheid van de verkoop beduidend vergroten.

Ons bureau heeft een researchgroep die op deze methode is gespecialiseerd. Gaarne verstreken wij hierover nadere inlichtingen.

N.V. VORM Afd. Onderzoek. - Keizersgracht 450, Amsterdam

(Advertentie)

- soms wel het dubbele van die in Frankrijk, Duitsland en Italië ⁵⁾;
- b) de specialisatie is veel verder voortgeschreden, met name in de tuinbouw die vrijwel geheel is geconcentreerd op zeer kleine bedrijven, waar de productie meestal geheel is gericht op slechts enkele produkten. De pluimveehouderij is voor een deel geconcentreerd op zuivere pluimveehouderijbedrijven en voorts op de kleine „gemengde” bedrijven;
- c) de veehouderij onderscheidt zich van die in andere landen doordat zij berust op een grote invoer van goedkoop veevoeder.

Door deze ontwikkeling heeft Nederland zich als belangrijk agrarisch exportland kunnen handhaven, ondanks het feit, dat onze bevolking zich in deze eeuw meer dan verdubbeld heeft. Door deze ontwikkeling ook, is het de Nederlandse landbouw gelukt een redelijk welvaartspeil te handhaven. Doch daar staat tegenover, dat onze landbouw ook zeer kwetsbaar is geworden en in het bijzonder gemakkelijk het slachtoffer wordt van de beschermende maatregelen der importlanden. Want in tegenstelling tot deze importlanden heeft Nederland niet zijn toevlucht kunnen zoeken bij een politiek van protectionisme en hoge prijzen, waarin hoge invoerrechten, heffingen en invoerrestricties de belangrijkste hulpmiddelen zijn. In ons land staat het marktordenend beleid veel dichter bij zijn eigenlijke functie, nl. die van een zuiver stabiliseren van prijzen en inkomens en het uitschakelen van scherpe prijsfluctuaties. Hoge prijzen passen niet bij een exportland dat bovendien moet kunnen concurreren met overzeese landen welke een sterkere agrarische bedrijfsstructuur bezitten dan wij. Worden de opbrengsten te laag geacht om een zeker inkomen aan de landbouw te verzekeren, dan moeten subsidies worden verleend.

Geheel anders is de situatie bij de importlanden en dus bij alle vijf partnerlanden van de Economische Gemeen-

⁵⁾ Zo bedraagt de tarweproduktie per ha. ca. 3.800 kg in Nederland tegenover 2.100 kg in Frankrijk, 1.900 kg in Italië en 2.700 kg in West-Duitsland. De produktie van suikerbieten bedraagt resp. 41, 30, 29 en 40 ton per ha. De melkproduktie per koe is in Nederland 3.850 kg tegen 2.060 kg in Frankrijk en 2.860 kg in West-Duitsland.

schap. In deze vijf landen heeft de marktordening zich inderdaad tot een min of meer destructief protectionisme ontwikkeld. De prijzen zijn er dus over het algemeen hoger dan bij ons. De landbouweconomie in deze landen is maar in betrekkelijk geringe mate verweven met de wereldeconomie. Men heeft er zich als het ware afgesloten van de wereldmarkt en men voelt er zich veilig achter hoge protectionistische muren. Men produceert voor de aldus veilig gestelde binnenlandse markt en men laat slechts importen toe in een mate en op een wijze, dat zij niet ernstig concurreren met de binnenlandse produkten.

Het spreekt vanzelf, dat men de sporen van de juist signaleerde verschillen tussen het exportland Nederland en de andere importlanden in de formulering van de landbouwverdragsartikelen terugvindt.

Waarom een afzonderlijk hoofdstuk voor de landbouw?

In het voorafgaande werd opgemerkt, dat in het Verdrag voor de Economische Gemeenschap een afzonderlijk hoofdstuk is opgenomen voor de landbouw. Dit betekent in principe geenszins, dat de landbouw een geheel afzonderlijke plaats in het Verdrag zou innemen. In het eerste artikel in het hoofdstuk over de landbouw wordt n.l. gesteld, dat de algemene verdragsbepalingen ook voor de landbouw gelden, voor zover de landbouwbeperkingen hiervan niet afwijken. Laten wij daarom vooreerst nagaan wat dan wel in grote lijnen deze algemene verdragsbepalingen behelzen, voor zover zij althans betrekking hebben op de vrijmaking van het goederenverkeer in het algemeen. Deze grote lijnen zijn, naar ik meen, de volgende:

1) In de eerste plaats moeten de zes landen de beschermende muren jegens elkander slechten in een zgn. *overgangperiode* van 12 à 15 jaar. Het gaat dus om de invoerrechten, de kwantitatieve restricties en alle andere maatregelen die een soortgelijk effect hebben (art. 13 en 30). Hoewel het belang hiervan niet onderschat mag worden, hebben de Zes dit proces, volkomen terecht, op zichzelf niet voldoende geacht en ook niet voor mogelijk gehouden zonder bepaalde voorwaarden te stellen. Men kan immers slechts een deel van zijn economische bewapening — n.l. de beschermende muur aan de grens — prijsgeven, wanneer men redelijke waarborgen verkrijgt, dat men elkaar niet met de resterende economische wapenen onbelemmerd te lijf kan gaan.

2) Mede om die reden zal in de tweede plaats een *gemeenschappelijke* beschermende muur worden opgetrokken jegens niet deelnemende landen; een beschermende muur die zal bestaan uit een gemeenschappelijk invoertarifief en eventuele andere gemeenschappelijk te treffen beschermingsmaatregelen en een gemeenschappelijke handelspolitiek.

3) In de derde plaats kunnen de regeringen en ook het bedrijfsleven op velerlei andere manieren dan door middel van de muren aan de grens, beschermende maatregelen treffen, bijv. door subsidies, prijsafspraken, fiscale maatregelen, e.d. De afbraak van de bescherming aan de grens kan er zelfs toe leiden dat men veel meer dan tot dusverre zijn toevlucht zou zoeken bij deze „tweede categorie” van beschermende maatregelen. Daarom is aan dit vraagstuk in het Verdrag alle aandacht geschonken en wel in het bijzonder in het hoofdstuk handelende over de concurrentieverhoudingen. In dit opzicht gaat het Verdrag der Zes dus bepaald veel verder dan bijv. de Benelux.

4) Daarnaast noemt het Verdrag in de vierde plaats nog een aantal verplichtingen, die minder dwingend geregeld worden, n.l. een coördinatie van de algemene economische

politiek, het vermijden van onevenwichtigheden in de betalingsbalans en een zekere harmonisatie van de nationale wetgeving.

5) In de vijfde plaats moeten genoemd worden de oprichting van een sociaal fonds enerzijds, dat vooral moet dienen om de werkgelegenheid te bevorderen, en de oprichting van een Europese Investeringsbank, welke door middel van het verstrekken van leningen en garanties moet bijdragen tot de ontwikkeling van economisch achtergebleven gebieden en de modernisering van ondernemingen. Ook in dit opzicht gaan de Zes dus belangrijk verder dan Benelux.

6) Ten slotte voorziet het Verdrag voor de Euromarkt in de instelling van Europese organen welke zekere eigen bevoegdheden en verantwoordelijkheden bezitten en ook ten deze gaat het verdrag der Zes weer belangrijk verder dan Benelux.

Wij komen thans tot de beantwoording van de vraag waarom men het nodig heeft geoordeeld om naast, en ten dele in afwijking van, de bovengeschetste grondslagen in een groot aantal verdragsartikelen nog een afzonderlijke paragraaf voor de landbouw op te nemen. Naast invloeden van vooral politieke aard, zijn het vooral de volgende overwegingen geweest welke hiertoe geleid hebben:

1) In elk van de zes landen wordt de landbouwpolitiek gekenmerkt door een vergaand overheidsingrijpen, in het bijzonder ten aanzien van de prijsvorming; het marktordenend beleid. Overheidsingrijpen, dat buiten de landbouw uitzondering is en bijv. slechts plaatsvindt in tijden van bijzondere schaarste of overvloed, is in de landbouw een normaal verschijnsel. Stelt men zich dan op het standpunt, dat deze marktordeningspolitiek ook in de gemeenschap der Zes een belangrijke pijler in de landbouwpolitiek moet zijn, dan is er alle aanleiding dit duidelijk in het Verdrag tot uiting te brengen. En aangezien een gemeenschappelijke markt voor de landbouw nu eenmaal niet bereikbaar is als ieder land op dit terrein zijn nationale politiek kan blijven voeren, spreekt het vanzelf, dat hiervoor een gemeenschapsbeleid in de plaats moet treden.

2) In de tweede plaats is er het volgende argument. Erkent men de noodzaak van een marktordenend beleid in de landbouw, dan heeft dit tot consequentie, dat zolang er geen gemeenschapspolitiek op dit terrein tot stand gekomen is, de politiek op nationale grondslag niet in gevaar mag worden gebracht. Doordat nu evenwel enerzijds bij de afbraak van de bescherming aan de grens ⁶⁾ een zeker automatisme wordt betracht en anderzijds de vorming van een gemeenschapspolitiek geen automatisch verloopend proces is, kunnen er voor bepaalde produkten of voor bepaalde sectoren in de overgangperiode moeilijkheden optreden. Het is daarom noodzakelijk geacht voor de landbouwprodukten een overbruggingsregeling toe te staan.

Met deze twee punten zijn wel de twee voornaamste grondslagen gegeven waarop het landbouwhoofdstuk berust: enerzijds de noodzaak van een gemeenschappelijke landbouwpolitiek, anderzijds de behoefte aan een veiligheidsklep voor de tijd dat die gemeenschappelijke landbouwpolitiek er nog niet, of niet volledig is.

In een volgend artikel zal nader op de landbouwparagraaf zelve worden ingegaan en ook een enkel woord worden gewijd aan de positie van de Nederlandse landbouw.

⁵⁾s-Gravenhage.

W. LE MAIR, econ. drs.

⁶⁾ In art. 13: behalve invoerrechten ook „heffingen van gelijke werking als invoerrechten”; in art. 30: niet alleen kwantitatieve restricties, maar ook „alle maatregelen van gelijke werking”.

In het eerste kwartaal van 1957 bleef in feite de potentiële productiecapaciteit van de wereldscheepsbouw ten achter bij het tempo waarin nieuwe bouwopdrachten werden geplaatst. Juiste gegevens t.a.v. de totale, in alle landen op 30 juni jl. in aanbouw resp. bestelling zijnde tonnage zijn nog niet bekend, maar volgens schrijver is de stelling, dat het totaal op dat tijdstip weer aanzienlijk groter was dan op 1 januari jl., gezien de ontwikkeling in het eerste kwartaal, alleszins gewettigd. Evenals in voorgaande jaren zijn het vooral tankschepen welke bouw tot de grote bedrijvigheid in de scheepsbouw bijdragen en ook de bruto inhoud der in bestelling zijnde tonnage doet stijgen. Schrijver behandelt de situatie in de scheepsbouw in verschillende landen en de ontwikkeling van de bouwprizen in Nederland en Engeland. Het verloop van de prijzen voor tweedehands schepen weerspiegelt de weinig rooskleurige situatie op de vrachtenmarkt.

De wereldscheepsbouw in het eerste halfjaar 1957

Gedurende de achterliggende zes maanden heeft de orderportefeuille der scheepswerven een verdere uitbreiding ondergaan. Blijkens recente, door de Shipbuilders' Council of America gepubliceerde, gegevens steeg de totale inhoud van de in de verschillende landen in bestelling zijnde tonnage van 29.248.000 brt. op 1 januari jl. tot 32.751.000 brt. op 1 april jl. In feite bleef de potentiële productiecapaciteit van de wereldscheepsbouw ten achter bij het tempo waarin nieuwe bouwopdrachten gedurende het eerste kwartaal werden geplaatst.

Het meest geprononceerd was de vermeerdering der in bestelling zijnde tonnage in Zweden, Frankrijk, de Verenigde Staten en Italië. Weliswaar onderging ook in Engeland, Duitsland en Japan de orderportefeuille een uitbreiding, maar deze bleef gedurende het eerste kwartaal toch ten achter bij die der eerstgenoemde landen. Juiste gegevens ten aanzien van de totale, in alle landen op 30 juni jl. in aanbouw resp. bestelling zijnde tonnage zijn bij het schrijven van dit overzicht nog niet bekend, maar de stelling, dat het totaal op laatstgenoemd tijdstip wederom aanzienlijk groter was dan op 1 januari jl. is, gezien de ontwikkeling gedurende het eerste kwartaal, alleszins gewettigd.

Evenals in de voorgaande jaren zijn het vooral tankschepen welke bouw tot de grote bedrijvigheid in de scheepsbouw bijdragen en, door het voortdurend toenemend draagvermogen der tankers, ook de bruto inhoud der in bestelling zijnde tonnage doet stijgen. Overigens was er, met name verleden jaar, als gevolg van de gunstige gang van zaken op de vrachtenmarkt, groter bereidheid tot de bouw van vrachtschepen over te gaan, terwijl tevens een aantal opdrachten voor de bouw van speciaal voor ertsvervoer in te richten schepen werd geplaatst. Ca. 18,5 mln. van de rond 29 mln. brt., welke op 1 januari jl. in aanbouw, resp. bestelling waren, zullen na oplevering de bestaande tankvloot versterken. Hieruit blijkt duidelijk de grote betekenis van de tankvaart voor de wereldscheepsbouw. Daar de werven in de verschillende landen zonder uitzondering gedurende een reeks van jaren van voldoende werk zijn voorzien, zal de, als gevolg van de scherp gedaalde vrachten, te verwachten adempauze wat nieuwe opdrachten betreft, deze niet onwelkom zijn.

In Engelse scheepsbouwkringen troost men zich met de

gedachte, dat tegenover het dalend aandeel der Engelse werven in de totale in de verschillende landen in bestelling zijnde tonnage — nl. van 39,5 pCt. op 1 januari 1953 tot 16,2 pCt. in april jl. — het Britse aandeel in de bouw van passagiers- en gecombineerde passagiers-vrachtschepen, nl. 42 pCt., een betere spreiding betekent en tevens een grotere waarde per eenheid vertegenwoordigt dan in het merendeel der andere landen. Ten aanzien van het eveneens dalende percentage der door buitenlandse opdrachtgevers bij Engelse werven bestelde schepen wijst men er op, dat hierop vooral niet te veel nadruk moet worden gelegd. Van primair belang, aldus deze stemmen, is het, dat Engelse werven beschikbaar zijn voor de vernieuwing en uitbreiding der eigen vloot.

Aan de diepere oorzaken van het dalend aantal bouwopdrachten voor buitenlandse rekening, nl. lange levertijden en hogere bouwprizen, als gevolg van de voortdurende loonsverhogingen, gaan zij voorbij. Wel wordt toegegeven, dat de productie nodig moet worden opgevoerd, maar de jongste eisen inzake kortere werkweek en hogere vakantie-uitkeringen zijn symptomatisch voor het gebrek aan werkelijkheidszin bij werknemers en vakbondleiders.

Blijkens de door de Shipbuilders' Council of America gepubliceerde gegevens had de Engelse orderportefeuille op 1 april jl. een omvang van 5.312.000 brt., een vermeerdering van rond 124.000 brt. gedurende het eerste kwartaal. Duitsland en Japan volgden Engeland met resp. 5.176.000 brt. en 5.079.000 brt. vrijwel op de voet, terwijl de Duitse werven in hetzelfde tijdvak rond 304.000 brt. aan nieuwe orders boekten. De productie der Duitse werven, die verleden jaar rond 1,3 mln. ton draagvermogen vertegenwoordigde, steeg in 1956, vergeleken met het jaar tevoren, met 7 pCt. Van de verleden jaar gereed gekomen tonnage waren 545.000 ton draagvermogen voor Duitse en 762.000 ton voor buitenlandse opdrachtgevers bestemd. Men verwacht in Duitse scheepsbouwkringen — zich daarbij baserende op de in het eerste kwartaal van 1957 gereed gekomen tonnage — dat de productie dit jaar een verdere stijging te zien zal geven.

De Duitse koopvaardijvloot telde op 1 juni jl. 3.688 schepen, metende 3.752.165 brt. Rond 70 pCt. dezer vloot werd sedert het einde van de oorlog gebouwd.

Indien men bedenkt, dat de Duitse koopvaardijvloot door oorlogsgeweld vrijwel werd gedecimeerd en de Duitse werven gedurende de eerste jaren na de oorlog geen vrijheid hadden, schepen voor de grote vaart te bouwen, is de door Duitsland geleverde prestatie, ook wat de wederopbouw der koopvaardijvloot betreft, opvallend. Bedenk men voorts, dat de buitenlandse opdrachten rond 70 pCt. van de totale Duitse orderportefeuille vertegenwoordigen — een waardevolle bijdrage zowel voor de handelsbalans als voor de deviezenpositie — dan kan men zich moeilijk onttrekken aan de indruk, dat de wijze, waarop men in Engeland de dalende export van schepen tracht goed te praten, in wezen niet anders is dan „faire bonne mine à mauvais jeu”. De omvangrijke Engelse orderportefeuille en de bedrijfswinsten, welke dank zij de „cost plus”-clausule in de bouwcontracten worden behaald, verhullen de gevaren, die het kortzichtig beleid der vakbondleiders met zich brengt. Levertijd en kostprijs zijn nog steeds factoren, welke mede beslissend zijn voor de mate, waarin men zich met buitenlandse concurrenten kan meten.

Belangwekkend is in dit verband een onlangs door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde analyse van het verloop der bouwrijzen van een drietal typen zeeschepen hier te lande, nl. vrachtschepen met een draagvermogen van 10.000 ton, tankers met een draagvermogen van 18.000 ton en kustvaartuigen van 800 ton. Het C.B.S. komt tot de navolgende indexcijfers (1948 = 100), waarbij die voor het afgelopen jaar nog een voorlopig karakter dragen:

Indexcijfers van Nederlandse scheepsbouwrijzen (1948=100)

	Vrachtschip van 10.000 ton draagvermogen	Tanker van 18.000 ton draagvermogen	Kustvaartuig van 800 ton draagvermogen
1949	103	103	103
1950	110	107	109
1951	136	126	131
1952	148	135	139
1953	146	138	140
1954	140	138	133
1955	150	147	141
1956	160	158	151

Een medewerker van het blad „Fairplay” komt, bij vergelijking van de Engelse bouwrijzen van een motorschip van 9.500 ton op 30 juni 1948 met die op 30 juni 1957, tot de navolgende bedragen: resp. £ 360.000 = £ 38 per ton draagvermogen en £ 775.000 resp. £ 81.10.0 per ton draagvermogen. De discrepantie is opvallend en wordt nog geaccentueerd, indien men let op de stijging der bouwkosten in Engeland van het shelterdek motorvrachtschip met een draagvermogen van 11.000/13.000 ton, snelheid 15 mijl resp. op 30 juni 1956 en 30 juni 1957.

Bouwprijs van schepen in Engeland 1956-1957

	Prijs	Prijs per ton draagvermogen gesloten shelterdek	Prijs per ton draagvermogen open shelterdek
30 juni 1956	£ 1.015.000	£ 78.0.0	£ 92.5.0
31 december 1956 ..	£ 1.045.000	£ 80.10.0	£ 95.0.0
30 juni 1957	£ 1.080.000	£ 83.0.0	£ 98.5.0

In 1955 was het Engelse indexcijfer reeds tot 184 gestegen en lag derhalve toen reeds 34 punten boven het Nederlandse. De daarna in Engeland tot stand gekomen loonsverhogingen en de stijging der materiaalrijzen zullen dit nadelig verschil nog hebben vergroot en ongetwijfeld hebben bijgedragen tot het in vergelijking met de eerste jaren na de oorlog sterk gedaalde aandeel van de Engelse scheepsbouw in de voor export bestemde bouwopdrachten. Een juist inzicht in het verloop der bouwprijzen sedert het Koreaanse conflict in de belangrijkste scheepsbouwlanden ontbreekt overigens en een aan deze materie gewijde studie van het Bureau of Statistics der Verenigde Naties zou ongetwijfeld verhelderend werken.

De Noorse scheepsbouw, die zich tot voor enkele jaren vrijwel beperkte tot de bouw van schepen van kleiner type, legt zich sinds enige jaren met succes toe op de bouw van grote vracht- en tankschepen, dank zij uitbreiding en modernisering der werven. Op 1 juli jl. waren bij Noorse werven 164 schepen, metende 1.700.000 brt., in bestelling. Typerend voor het voorzichtig beleid der Noorse reders is, dat tegen het einde van de jongste hausse op de vrachtenmarkt tal van vervoerscontracten op lange termijn werden gesloten. Blijkens een recente analyse was voor rond $\frac{4}{5}$ der Noorse tankvloot, — op 1 januari jl. 444 schepen tellende met een tonnage van 4,2 mln. brt. — en voor rond de helft der vrachtvloot — op 1 januari jl. bestaande uit 2.002 schepen, metend 3,2 mln. brt. — emploi op lange termijn gesloten. Op 1 juni jl. was rond 4 mln. brt. voor Noorse rekening in aanbouw, resp. bestellingen ook voor een aanzienlijk deel van deze tonnage hebben reders zich van langdurig emploi verzekerd.

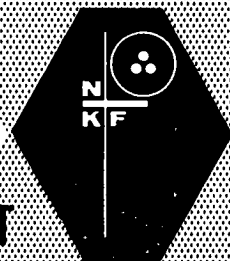
De Zweedse werven beschikten op 1 april-jl. over ruim 3,5 mln. brt. aan bouwopdrachten en werkten op volle capaciteit. De vijf grote Zweedse scheepvaartgroepen — Broström, Grängesberg, Salén, Wallenius en Johnson Line — hebben tezamen rond 1,2 mln. ton draagvermogen aan nieuw te bouwen schepen besteld. Ruim 90 pCt. van deze tonnage wordt op Zweedse werven gebouwd. Buitenlandse opdrachtgevers plaatsten echter eveneens een aantal bestellingen in Zweden. Na oplevering der thans in bestelling zijnde tonnage zal de inhoud der Zweedse koopvaardijvloot, die op 1 juni jl. 1.608 schepen, metende 3.041.105 brt., telde, tot ruim 4 mln. brt. stijgen, hetgeen vergeleken met 1948 een verdubbeling betekent.

(Advertentie)

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staalraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK · DELFT



De Japanse werven beschikten in januari jl. over een orderportefeuille ter grootte van 4.149.000 brt., hetgeen zesmaal zo groot is als tijdens het Koreaans conflict. Het aandeel der Japanse reders bedroeg 847.000 brt., terwijl buitenlandse opdrachten een totaal van ca. 3,3 mln. brt., waarvan ca. 91 pCt. uit tankers bestond, vertegenwoordigden. De Japanse bouwvoorwaarden zijn verleden jaar aanzienlijk verhoogd. Ruwweg bedraagt de stijging sedert maart 1956 22 pCt. voor vracht-, 25 pCt. voor lijnschepen en 43 pCt. voor supertankers. Daar de grote Japanse werven gedurende de eerstvolgende jaren van voldoende werk zijn voorzien, breekt men zich vooralsnog niet het hoofd over de vraag, of de thans geldende prijzen concurrerend zijn en geeft men er de voorkeur aan de verdere ontwikkeling aan te zien. Een der grote Amerikaanse oliemaatschappijen heeft echter, naar verluidt, onlangs een tweetal turbinetankers bij Japanse werven besteld met een draagvermogen van ca. 65.000 ton tegen een prijs van ca. £ 5 mln. elk met escalatorclausule en oplevering midden/eind 1961.

De Amerikaanse werven hebben geprofiteerd van de omstandigheid, dat men in staat was naar verhouding korte levertijden te garanderen, waardoor tijdens de jongste hausse in de scheepvaart de hogere bouwvoorwaarden minder gewicht in de schaal legden. Op 1 juni jl. waren 98 schepen, metende 2.282.772 brt. en met een gezamenlijk draagvermogen van 3.572.301 ton, op Amerikaanse werven in aanbouw resp. bestelling. Tankers vormden het hoofdbestanddeel en vertegenwoordigden niet minder dan 2.126.372 brt. resp. 3.424.735 ton draagvermogen en een gemiddeld draagvermogen per schip van ruim 40.000 ton.

Onze nationale scheepsbouw heeft eveneens ten volle geprofiteerd van de allerwegen heersende bedrijvigheid; de grote werven zijn dan ook zonder uitzondering voor de eerstvolgende jaren volop van werk voorzien. In januari jl. waren voor Nederlandse rekening 109 vrachtschepen, metende 846.182 brt. en 35 tankers, metende 713.207 brt. in aanbouw resp. bestelling, waarvan rond 415.000 brt. bij buitenlandse werven.

Het verloop van de prijzen voor tweedehandsschepen (en dit geldt in het bijzonder voor de tijdens de oorlog gebouwde schepen van het „Liberty”-type) weerspiegelt de weinig rooskleurige situatie op de vrachtenmarkt. Zoals reeds in het overzicht van de vrachtenmarkt vermeld ¹⁾, werd in december jl. nog £ 1.670.000 betaald. Begin mei wisselde de Noorse Liberty „Wilford” voor ca. £ 420.000 van eigenaar, terwijl vervolgens het Liberty-schip „Mariel”, oplevering 1957 met survey gepasseerd, voor ca. £ 340.000 naar Italië werd verkocht. Een oliestoker van het zgn. „Empire”-type werd, naar verluidt, aan het einde van het tweede kwartaal voor ca. £ 350.000, oplevering augustus met „special survey”, gepasseerd en met uitgestelde betalingsvoorwaarden verkocht.

Voor oudere schepen bestaat slechts geringe belangstelling. De kolenstoker „Baron Belhaven”, ca. 10.250 ton draagvermogen, in 1925 in Engeland gebouwd, survey 1952, werd door kopers in het Verre Oosten voor ca. £ 232.500 gekocht, terwijl de „Baron Maclay”, eveneens een kolenstoker, draagvermogen ca. 9.625 ton, bouwjaar 1924, survey 1953, ca. £ 240.000 opbracht.

Het aanbod van tankers is beperkt. De Noorse motor-tanker „Sysla”, ca. 16.250 ton draagvermogen, gebouwd in 1941-1945, snelheid 13-13½ mijl, survey 1954, werd voor

ca. £ 1,2 mln. incl. charter tot maart 1960 op basis der schaalvracht plus 100 pCt. en van maart 1960 tot maart 1961 op basis der schaalvracht plus minimum 50 en maximum 150 pCt. naar Duitsland verkocht.

De prijzen voor tankers van het T-2-type liepen in het tweede kwartaal niet onbelangrijk terug. Werd in april nog ca. £ 1.175.000 oplevering (vrij van charter) in het najaar 1957 betaald, sedertdien werd een schip van dit type, met dezelfde oplevering, voor ca. £ 982.000 verkocht. Vergeleken met eind vorig jaar zijn de prijzen voor T-2-tankers met 35 tot 40 pCt. gedaald. De door Engelse slopers betaalde prijzen zijn van £ 18 per bruto register ton in december jl. thans tot £ 13/14 per brt. gedaald.

Rotterdam.

C. VERMEY.

N.B. Blijkens inmiddels door de Engelse Shipbuilding Conference gepubliceerde gegevens waren op 30 juni jl. 879 schepen metende 6.952.000 brt. bij Engelse werven in aanbouw resp. bestelling. Tankers vertegenwoordigden 52 pCt. van de totale tonnage.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Het heeft in de verslagweek op de geldmarkt bepaaldelijk niet aan „spannende” ontwikkelingen ontbroken. Eén van de verrassingen werd in het commentaar bij de weekstaat van De Nederlandsche Bank onthuld: buitenlandse centrale banken hebben hun sterk aangezwollen tegoeden, voortvloeiende uit betalingsakkoorden, in Nederlands schatkistpapier belegd; hiermee was een bedrag van ruim f. 300 mln. gemoed. Gelukkig is de vraag, hoe de weekstaat er deze keer zou hebben uitgezien als het buitenland niet als reddende engel had gefungeerd, van academisch karakter. In ieder geval slaagde de Schatkist er thans in niet alleen haar schuld aan De Nederlandsche Bank om te zetten in een klein tegoed (een netto-verbetering van ca. f. 140 mln.), maar ook om per saldo op vervallend schatkistpapier in binnenlandse handen ca. f. 160 mln. af te lossen. Men zou dus kunnen stellen dat deze twee operaties, waarvoor tezamen ca. f. 300 mln. nodig was, door de buitenlandse centrale banken zijn gefinancierd.

Aangezien de f. 160 mln. aan vervallend schatkistpapier zich merendeels in handen van de banken hebben bevonden, waren deze in staat aan de gevolgen van het voortgezette — zij het verminderde — deviezenverlies (f. 70 mln.) en de stijging van de bankbiljetten-circulatie (f. 100 mln.) het hoofd te bieden. In de netto-positie van de banken bij de Centrale Bank kwam niet veel verandering: het (renteloze) tegoed steeg bijna evenveel als de (dure) voorschotten en verdisconteerde wissels. De invloed van belastingbetalingen is in de weekstaat niet terug te vinden. Wat er via de banken is betaald, is klaarblijkelijk weer even snel naar hen teruggekeerd.

Een tweede ontwikkeling die sterk de aandacht heeft getrokken is de mededeling van De Nederlandsche Bank aan de banken betreffende de kredietverlening. Deze mededeling komt erop neer, dat het volume van de kredietverlening aan de lagere overheid (de Bank voor Nederlandsche Gemeenten niet inbegrepen) zou moeten worden

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 7 augustus 1957.

ingekrompen, terwijl de kredieten aan de particuliere sector geen „duurzame stijging” meer mogen ondergaan, al is tot op zekere hoogte rekening gehouden met de kredietbehoefte uit hoofde van de winterfinanciering.

Men kan zich afvragen in hoeverre deze stap van De Nederlandsche Bank betekent, dat de bekende „ijskast-regeling” van 19 februari 1954, met betrekking tot de „maxima der kredietuitzettingen” tot ontdooing is gebracht (zie verslag van De Nederlandsche Bank 1953 blz. 187 e.v.). O.i. is dit alleen al daarom niet het geval, omdat de banken krachtens bedoelde regeling de facto *verplicht* zouden zijn geweest bij een overschrijding der gestelde maxima voor het bedrag der overschrijding bij de Centrale Bank aan te kloppen. Bij de huidige stand van zaken is dit niet het geval: zondigende instellingen zullen, *indien en voor zover* zij een beroep doen op de Centrale Bank een boete moeten betalen in de vorm van een extra rente van ten minste 1 pCt.

Dat de geldmarkt zich kenmerkte door een hogere mate van krapte heeft na het bovenstaande geen toelichting. Het officiële tarief voor callgeld bleef $3\frac{3}{4}$ pCt., maar er schijnt in feite op $4\frac{1}{2}$ pCt. te zijn gehandeld.

De valutamarkt bleef in onzekerheid. De E.B.U.-cijfers voor augustus waren opzienbarend: zo bedroeg Nederlands tekort ruim f. 400 mln. De Westduitse deviezenreserves zijn in augustus met D.M. 1,4 mrd. toegenomen, volgens de Bundesbank voor de helft ten gevolge van speculatieve betalingen. Steeds talrijker wordt het aantal stemmen in Duitsland, dat pleit voor een politiek van vervroegde aflossing van de buitenlandse schuld als een alternatief voor revaluatie, een politiek die indertijd ook door Nederland is gevolgd.

De kapitaalmarkt.

Zowel in Wall Street als op het Damrak heerste een vrij apathische stemming. In Amerika is het geloof aan een eeuwigdurende inflatie aan het wankelen geraakt, mede onder invloed van de voortgezette daling der grondstoffenprijzen, de onvermurwbare politiek van het Federal Reserve System en Eisenhower's oproep tot wat neerkomt op een kopersstaking. Voor de koersen van aandelen, die immers juist gepropageerd zijn als „hedges against inflation”, is een dergelijke ontwikkeling natuurlijk allerminst gunstig. Anderzijds getuigt een opvallend groot aantal „brokers” van de mening dat de rente een topstand heeft bereikt, zodat thans juist obligaties als een middel ter verkrijging van kapitaalwinst aantrekkelijk worden genoemd. Het kan verkeren.

Een soortgelijke ontwikkeling voltrekt zich in Nederland; ook daar is momenteel belangstelling voor obligaties te constateren. Dat het indexcijfer van aandelenkoersen daarenboven een weinig steeg moet vnl. aan de koersstijging van de aandelen Koninklijke worden toegeschreven. Deze maatschappij kwam, in tegenstelling tot Unilever, met prachtige halfjaarcijfers.

Op het gebied van de emissies viel in de verslagweek enige activiteit te bespeuren. De R.V.S., de enige levensverzekeringmaatschappij met ter beurze van Amsterdam genoteerde aandelen, kondigde een claim-emissie aan van ca. f. 2 mln. nominaal aandelen, resp. certificaten a pari. Het onthaal was tot dusver goed. Op verzoek van De Nederlandsche Bank is het echter met buitenlandse emissies en introducties, voor zover deze zich niet in het laatste stadium van voorbereiding bevinden, voorlopig gedaan.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	23 aug. 1957	30 aug. 1957	6 sept. 1957
Algemeen		218,0	215,5	216,0
Internat. concerns		317,7	316,1	317,9
Industrie		148,4	143,7	143,3
Scheepvaart		149,7	145,8	142,6
Banken		110,8	110,0	111,5
Indon. aand.		93,9	92,1	91,5

Aandelen	f.	f.	f.
Kon. Petroleum	204,20	205,50	211,80
Unilever	422½	410½	393
Philips	276¼	277½	273¾
A.K.U.	179½	175¾	174
Kon. N. Hoogovens	295	290½	290
Van Gelder Zn.	191¼	187¼	185¾
H.A.L.	166	162	156½
Amsterd. Bank	199½	198	197
H.V.A.	120	115	115

Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	53½	54½	57½
3-3½ pCt. 1947	81¼	81½	81½
3½ pCt. 1956 I	78½	78½	78½
3 pCt. Grootboek 1946	80¼	81¼	81
3 pCt. Dollarlening	90	90½	89½

Diverse obligaties			
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	81¼	82½	85¼
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	74	75	75
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	77½	80¼	81½
3½ pCt. Philips 1948	87½	87	88¾
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	76	79	80¼

New York			
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	475,7	484,4	478,6
			M. P. GANS.

RECENTE PUBLIKATIES

„25 jaren economisch onderzoek in de middenstand”.

Deze publikatie, die bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Economisch Instituut voor de Middenstand werd uitgegeven, bevat — in een betrekkelijk willekeurige volgorde — een negental opstellen. Na een inleidend artikel over het wel en wee van het E.I.M. in de voorbije 25 jaren, volgt een algemeen georiënteerde bijdrage van Drs. Hub. L. Jansen, getiteld „Sociaal-economisch onderzoek ten behoeve van de middenstand”. De overige zeven opstellen werden geschreven door medewerkers van het E.I.M. en betreffen meer specifieke taken c.q. problemen van dit instituut. De artikelen beogen — blijkens de titels — een inzicht te geven in het werkkterrein van het E.I.M. dan wel diverse moeilijkheden te belichten die bij het onderzoekingswerk om een oplossing vragen. De uitgave van deze „verantwoording” door het E.I.M. werd op aantrekkelijke wijze verzorgd.

Drs. L. J. Werkhoven: *Rentabiliteitsonderzoek in het rijwielkleinbedrijf over 1955 (IV)*. Uitg. Economisch Instituut voor de Middenstand, 's-Gravenhage 1957, 66 blz., f. 2.

De directe aanleiding tot dit onderzoek werd gevormd door de in de rijwielbranche ontstane behoefte aan een objectieve cijfermatige vaststelling van de betekenis van de handelsmarge op rijwielen met betrekking tot de algehele rentabiliteit van het rijwielkleinbedrijf. Uit het onderzoek blijkt o.a., dat het bedrijf met een omzet van minder dan 60 rijwielen per jaar overheerst en dat gemiddeld een derde van de totale in het bedrijf gevormde marge uit de verkoop van rijwielen wordt verkregen. Volgens schrijver mag voor een groot aantal bedrijfsgenoten worden gesteld, dat deze in hun zelfstandig bestaan als rijwielhandelaar resp. -hersteller slechts een matig inkomen verwerven.



NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN · TELEFOON 38040 · GIRO 8408 · BANKIERS: R. MEES & ZONEN

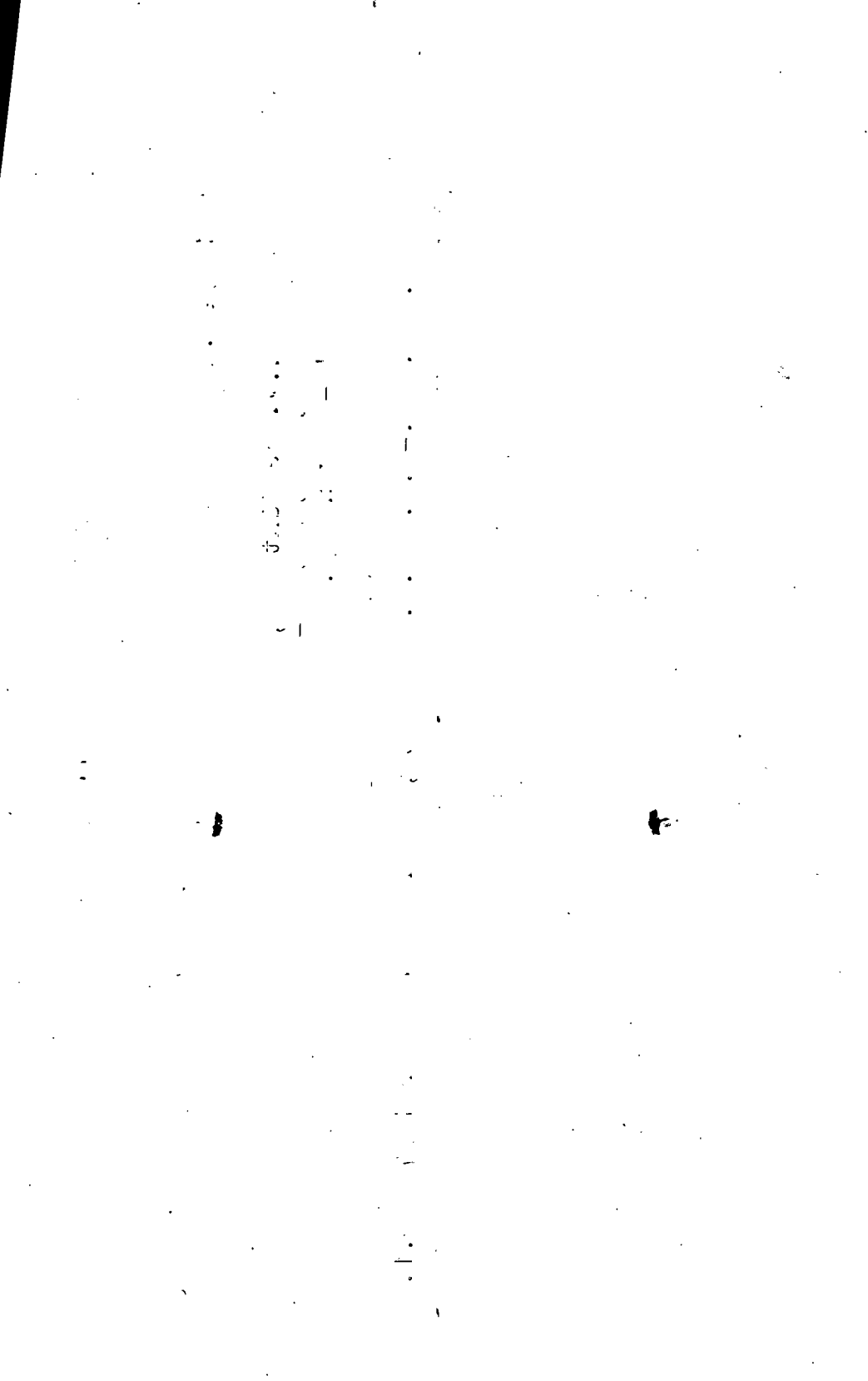
Onze Ref.:
Inrs/145/JV.

ROTTERDAM (WEST), 9 januari 1958
PIETER DE HOOCHWEG 118

NOTA VOOR

N.V. de Ruytekas,
Zoutmanstraat 42-44
's-Gravenhage.

1. ex. "E.-S.B." d.d. 22 september en 20 november 1957 f.1.50



(Ontwerp) Streekplan voor de IJmond-Noord. Toelichting met bijlagen 115 + 43 blz., (Ontwerp) Bestemmingsplan - (Ontwerp) Voorschriften 8 blz. met kaartbijlage, Kaartbijlagen (I t/m XIV) van de Toelichting, Haarlem 1956.

De krachtige ontwikkeling van de IJmond, waarbij velerlei grote, zowel nationale als meer dan regionale belangen een rol spelen en waarin tegenstrijdige elementen te onderkennen zijn, maakt een zorgvuldige leiding nodig. Alleen met behulp van een planmatig beleid kan worden voorkomen dat een ruimtelijke ontwikkeling plaats heeft, waardoor een van de aanwezige belangen meer in het gedrang zou geraken dan strikt noodzakelijk is. In het gebied

van de IJmond-Noord wordt de meest ingrijpende en omvangrijke, ook stedelijke, ontwikkeling verwacht, waardoor in dit gebied de moeilijkste en meest urgente vraagstukken spelen.

De toelichting op het streekplan bevat een uitvoerige schets van de bestaande toestand in het gebied van de IJmond-Noord en een raming van de vooruitzichten. Zowel de industriële als de agrarische en demografische ontwikkeling — met de daarmee verband houdende huisvestingsproblemen — worden geanalyseerd. Vervolgens worden de behoeften en mogelijkheden voor recreatie, de verkeersvraagstukken en de benodigde verzorgingsinstellingen besproken, waarna een samenvattend overzicht wordt gegeven van de verwachte stadsontwikkeling in haar geheel.

Financieel manager

acad. gevormd, met grote binnen- en buitenlandse ervaring,

zoekt leidende functie bij internationaal georiënteerd bedrijf.

Brieven onder No. E.-S.B. 39-1, Postbus 42, Schiedam.

OPLEIDING TOT BELASTINGCONSULENT

De Nederlandse Federatie van Belastingconsulenten (Bond en Instituut) organiseert mondelinge cursussen in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Deventer, Arnhem en Groningen.
Middelbare Schoolopleiding of gelijkwaardige ontwikkeling vereist.

Examens onder Rijkstoezicht.

Prospectus en aanmelding: Bachmanstraat 39, Den Haag, Telefoon 116914.

Adverteer in dit blad

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

PÉTROFINA

SOCIÉTÉ ANONYME

GEVESTIGD TE BRUSSEL

INTRODUCTIE

door middel van inschrijving van

originele 5½% - 7½% 20 jarige obligaties in U.S. dollars

deel uitmakend van een obligatielening in totaal groot U.S. \$ 25.000.000,-, waarvan voor de introductie in Nederland beschikbaar wordt gesteld een nominaal bedrag van

U.S. \$ 5.000.000,-

in coupures van U.S. \$ 100,- en U.S. \$ 1.000,-.

Voor deze uitgifte is vergunning verleend door de Nederlandsche Bank, d.d. 26 juli 1957, onder nummer EZ 7333980.

Ondergetekenden berichten dat de **INSCHRIJVING** op bovengenoemde introductie zal zijn opgesteld op

DINSDAG 17 SEPTEMBER 1957,

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur,

bij hun kantoren te **ROTTERDAM, AMSTERDAM** en 's-**GRAVENHAGE**, op de voorwaarden van het Bericht d.d. 10 september 1957.

De emissiekoers zal in Nederland, rekening houdend met het agio van de effectendollar d.d. 16 september 1957 en de kosten van het stempel Rubriek II, worden vastgesteld op de basis van de emissiekoers in Canada, welke 100 % bedraagt. De aldus vastgestelde koers en het in Nederland op de storting verschuldigde bedrag (inclusief 21 dagen opgelopen rente à 5½ %), zal bij advertentie in enkele avondbladen van 16 september 1957 en in enkele ochtendbladen van 17 september 1957 worden bekend gemaakt.

De aandacht wordt er op gevestigd dat op bovenvermelde uitgifte in Nederland van U.S. \$ 5.000.000,- 5½% - 7½% 20-jarige obligaties geen inschrijvingen kunnen worden aanvaard afkomstig van of gedaan namens of voor rekening van ingezetenen van de Verenigde Staten van Noord-Amerika, Canada, België, West-Duitsland of Zwitserland.

Exemplaren van het Bericht en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkt aantal, afdrukken van het jaarverslag der Vennootschap over 1956 en van haar statuten, zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving, waar een exemplaar van de Trustakte ter inzage ligt.

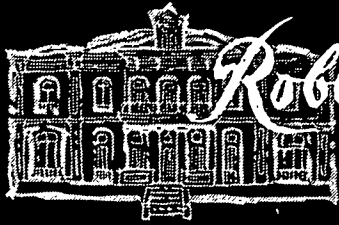
ROTTERDAMSCHЕ BANK N.V.

AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.

DE TWENTSCHЕ BANK N.V.

NEDERLANDSCHЕ HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Rotterdam/Amsterdam,
10 september 1957.



Robbers en van den Hoogen. 

WIJNKÖPERS SINDS 1842 - VELPERWEG 23 ARNHEM - TELEFOON K 8300 - 24377

**Abonneert U op
DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 augustus 1957

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f	62.598.574,72	Kapitaal f	49.000.000, -
Nederlands		Reserve „	21.000.000, -
Schatkistpapier „	368.200.000, -	Bouwreserve „	1.000.000, -
Ander Overheidspapier „	28.470.131,25	Deposito's op Termijn „	277.867.311,50
Wissels „	29.749.153,32	Crediteuren „	675.822.288,02
Bankiers in Binnen- en Buitenland „	47.997.187,55	Geaccepteerde Wissels „	1.128.294,50
Effecten, Syndicaten en Waarden „	41.453.531,41	Door Derden	
Prolongaties en Voorschotten tegen Effecten „	36.171.691,75	Geaccepteerd „	1.188.305,03
Debiteuren „	426.982.858,92	Overlopende Saldi en	
Deelnemingen (incl. Voorschotten) „	6.850.226,59	Andere Rekeningen „	26.467.156,46
Gebouwen „	5.000.000, -		
	<u>f 1.053.473.355,51</u>		<u>f 1.053.473.355,51</u>

Stelcon bedrijfsvloeren

De Meteor heeft een nieuw bedrijfsvloer programma:

STELCON platen en tegels worden thans gemaakt in drie kwaliteiten:

Stelcon

no. 1

- deklaag van staalbeton
Heavy-Duty

Stelcon

no. 2

- zeer harde minerale deklaag

Stelcon

no. 3

- basalt deklaag

drie kwaliteiten - drie prijzen

meteor beton

Stelcon de juiste vloer op de juiste plaats